الرساله

(اکتوبر - ۱۹۷٦)

مسوول مدیر: مولانا وحید الدین خان رحمه الله

ایډیټر: ظفر الاسلام خان

پښتو ژباړه: رحمت شاه فراز

پښتو ګڼه: لومړۍ

د خپرېدو نېټه: جنوري، ۲۰۲۵ز

لیکلړ

د هر غروب لپاره نوی طلوع ټاکلی دی!.......۳
د الرساله موخه تعمیري او اصلاحي ذهن روزل
ده.......................................۳
د مسلمان رهبري تېروتنه..................٤
روژه په ژوند کې د هلو ځلو درس دی..........٥
یوه کیسه.................................٦
د هغوی مقصد لار ورکو ته د الله تعالی لاره ور
ښودل و ۷
د هغوی مقصد خلک له دوزخ نه جنت ته رسول
و...۷
مولانا سید حسین احمد مدني رحمه الله..........۷
د نورو لپاره کم تلل او د ځان لپاره پوره تلل....۹
داسې خوندور ځیزونه له خدای سره چېرته شته
دي؟......................................۱۱
یو بریالی انسان چې د مرګ دروازې ته ورسېږي،
نو هله دا احساس ورته ودرېږي، چې د دروازې
بل پلو ته له مایوسي او بربادي پرته څه نشته ۱۳
روژه ۱٤
د [illegible]...........................[illegible]
پېل له [illegible]......................[illegible]
د صحابوو د دور مدرسې....................۲٤
اصلي کار د قرآني علومو احیاء ده..........۲۷
څو معاصرین...............................۲۷
همان ورق که سیه گشته مدعا این جا است ۲۸
ټوکه.....................................۳۰
نوې نړۍ..................................۳۱
ناسم ګام هېڅ کله سمې پایلې ته نه رسېږي؛ که
د دې ګام اخیستونکی ډېر مخلص او مقدس
انسان هم وي.............................۳٤
یوه پرتلنه................................۳٦
شاته تګ هم کله نا کله لوی اقدام وي، خو پر
دې یوازې د لویو زړونو خاوندان پوهېږي.....۳۷
د کتاب نړۍ..............................٤۰
اسلام یو نوی ځواک ور پېرزو کړ............٤۳
دا بریا یوازې د جذباتي اقدام پایله نه وه، دا بریا
د سنجول شوي پلان په مټ ترلاسه شوه.....٤٦
د اختلاف زیان تر کومه رسېږي...............٤۸
د پند شېبې...............................٥۰
دلته یوه بله مخفي دنیا ده چې زموږ له نړۍ سره
متوازي وجود لري.........................٥۲
او د اصلاح جذبې چې په سیاسي ارادو بدلې
شي.......................................٥۷
کانې شوې ونې.............................٦۰
د ژوند لویه برخه یې د سیاست قرباني شوه، په
و[illegible] کې [illegible] اسلامي [illegible] غوښتل، خو
[illegible] یې [illegible] راګرځېدې [illegible]نوی و.......٦۱
په طرابلس کې وینا........................٦٥
یو درس له تاریخه.........................٦۸
یوه نیمه پېړۍ مخکې.......................٦۹
یو سفر...................................۷۰
شهاب ثاقب................................۸۲
بلاغت څه دی؟.............................۸٤

Ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

الرساله

(اکتوبر - ۱۹۷۶)

پښتو ګڼه: لومړی، جنوري ۲۰۲۵ز

ketabton.com - The Digital Library

د هر غروب لپاره نوی طلوع ټاکلی دی!

لمر په لویدیځ کې لوېږي، تر څو له ختیځ نه بېرته له نوي شان سره را پورته شي. دا یوه روښانه نښه ده، چې هره ورځ په اسمان کې را څرګندېږي او دا پیغام راکوي، چې خدای د خپل سلطنت نظام څرنګه جوړ کړی دی. دا د دې حقیقت کایناتي اعلان دی، چې د خدای په دنیا کې هېڅ «لوېدنه» وروستی نه ده. د هر غروب لپاره نوی طلوع ټاکلی دی. یوازنی شرط یې دا دی، چې انسان له حوصلې برخمن وي، له لوېدو وروسته له نوي سره د هلو ځلو پلان جوړ کړي او د ژوند په لویه لاره خپل سفر یو ځل بیا پیل کړي.

د الرساله موخه تعمیري او اصلاحي ذهن روزل ده

په لنډو کې زموږ موخه «د اسلام پېژندنه» ده. مسلمانان، د نبوت له ختمېدو وروسته، د نبوت ځایناستي دي. مسلمانان به په اوسنی زمانه کې د الهي پیغام د رسولو هماغه دنده سرته رسوي، چې په تېرو زمانو کې نبیانو ترسره کړې ده. الله تعالی له دې امله د پیغام رسونې چاره کړې ده، چې د قیامت په ورځ څوک ونه وایي، چې موږ په داسې خبره کې نیول کېږو، چې په هغه اړوند موږ ته اصلاً څه نه دي را ښودل شوي. د دې معنا دا ده، چې که موږ نور خلک د خدای له خوښې نه خبر نه کړو، نو له نورو مخکې به لومړی موږ نیول کېږو چې ولې مو خپله را سپارلې وجیبه نه ده په ځای کړې. دا دومره درنه خبره ده، چې په دې مسؤلیت کې تر غفلت وروسته یوه شخصي کړنه هم مسلمانان د خدای په نزد نه شي ژغورلی.

مګر مسلمانانو نه یوازې نورو قومونو ته د اسلام د پیغام رسونې دنده سرته نه ده رسولې، بلکې په خپل عمل سره یې اسلام اپوټه معرفي کړی دی، له تېرې یوې نیمې پېړۍ نه چې کوم غورځنګونه په اسلامي نړۍ کې را پورته شوي دي، د هغو پایله دا ده، چې اوسمهال الهي حکومتولې، بېل هویت، مناظره بازي، سیاسي محاذونه او د خپلو حقونو لپاره چیغې د خلکو په سترګو کې د اسلام انځور ګرځېدلی دی. حال دا چې د

ketabton.com - The Digital Library

قرآن کریم اسلام له دې یوه شي سره هم تعلق نه نیسي. د قرآن کریم اسلام خو یوازې دا دی، چې: انسان له خپل بادار نه ووېرېږي، له دې احساس سره ژوند وکړي، چې له مرګ وروسته به خدای ته حساب ته ورکوي – اسلام د دې لپاره راغلی و، چې انسانانو د اخرت مسایلو ته متوجه کړي، خو موږ اسلام ته دنیوي مسایلو ته د متوجه کېدو نوم ورکړ.

مسلمانان د دعوتګر په توګه را پورته کول، د اسلامي ملت مهم‌ترینه مسئله ده. د دې مسؤلیت د پرېښودو له کبله مسلمان ملت د خدای له نصرت نه بې برخې شوی دی او دې مسؤلیت ته غاړه ورکول هغه یوازنی لاره ده، چې د خدای د نصرتونه مستحق ګرځېدلی شي.

الرسالة تجارتي مجله نه ده، دا خو د رغوني او د اسلام د احیاء تبلیغاتي رسالت دی. د الرساله بقا او اغېزناکتیا په دې پورې تړلې ده، چې تاسو یې خپله وظیفه وګڼئ او تر وسه وسه مرسته ورسره وکړئ.

د اسلامي امت د راتلونکي د سمولو لپاره یوې نوې هڅې ته اړتیا ده. الرساله د همدې هڅې سرلیک دی.

د مسلمان رهبري تېروتنه

په اوسنۍ زمانه کې د مسلمانانو رهبري تر ټولو ناکامه رهبري وه. د دې وجه دا تېروتنه وه، چې یادې رهبرۍ د مسلمانانو راتلونکې د تعمیر او رغونې په ځای په سیاست کې لټاوه. د سیاست بازي معنا دا ده، چې د خپلو ستونزو د حل لپاره د نورو په خلاف اقدام وشي. حال دا چې رغونه دا ده، چې د خپلو مسایلو لپاره په خپل ځان کار وشي.

اصلي کار دا و، چې ملت داسې وروزل شي، چې د خلکو عقیدې کلکې شي، له اخلاقي ځواک نه برخمن شي، د تعلیم په ډګر کې لوړ مقام ته ورسېږي، خپل منځي یووالی ولري، په اقتصادي ډګرونو کې یې ځانته ځای جوړ کړی وي، د ټولنیز پرمختګ

ketabton.com - The Digital Library

اداري په‌کې فعالیت ولري، خپل عصر وپېژني او له خپل عصر سره سم د کار کولو په هنر پوه وي. او بیا ډېره مهمه دا چې په مسلمانانو کې هغه شعور وروزل شي، چې د مفکوره لرونکو وګړو په حیث د خلکو په منځ کې ژوند وکړي. پر همدې ټکو د یوه قوم د ژوند دار و مدار وي. مګر مسلمانانو د نورو په ضد سیاسي غوغاوې خو ډېرې وکړې خو د خپلې ځان جوړونې لپاره یې هېڅ هم ونه وکړل.

بل ساده توب یې دا و، چې په سیاست بازۍ کې یې چې بریا ونه لیدله، نو اوس یې یوه بله لاره خپله کړې او د خپلې ناکامۍ پړه په نورو خلکو ور اچوي. حال دا چې په دې ډول خبرو دوی یوازې د قرآن کریم د دې خبرې پخلی کوي، چې دوی د طیبې کلمې ونه نه وه کرلې، بلکې د خبیثې کلمې تخم یې شیندلی و. په دې چې د طیبې کلمې لپاره د خدای اعلان دا دی، چې هېڅ ځوک یې نه شي نړولی. دا انجام یوازې د خبیثې کلمې لپاره ټاکلی دی، چې هر څوک لاس ور وراندې کړي، له بېخه یې ویستلی شي.

(ابراهیم)

روژه په ژوند کې د هلو ځلو درس دی

د روژې میاشت د انسان لپاره له خپل نفس او خواهشاتو سره د مبارزې میاشت ده. دا هغه میاشت ده، چې مؤمن پر شیطاني ځواکونو برلاستیا مومي او د خدای د بندګۍ له هوډ سره یو ځل بیا نوی کال ته هرکلی وايي. خو عجیبه خبره ده، چې د روحاني مبارزې دغه میاشت د اسلام په تاریخ کې د نظامي مبارزې میاشت هم پاتې شوې ده. د اسلام او غیر اسلام ترمنځ ګڼ تاریخي کشمکشونه په همدې مبارکه میاشت کې پېښ شوي دي. مثلاً:

د بدر غزوه (۶۲۴ء) چې پیغمبر او ملګرو یې پر قریشو پرېکنده فتحه ومونده.

د مکې فتح (۶۳۰ء) چې په ټوله عربي نړۍ یې اسلام غالب کړ.

د تبوک غزوه (۶۳۳) چې پر رومیانو یې

ketabton.com - The Digital Library

د اسلام زور او ځواک ثابت کړ. (په رجب کې

پیل او رمضان کې یې پای ومونده)

د عین جالوت جګړه (۱۲۶۰) چې تاتاریانو ماتې وخوړه او د بغداد اسلامي سلطنت را ژوندی شو.

مصر – اسرائیل جنګ (۱۹۷۳) چې د سویز کانال او سینا صحرا د تېلو چینې

یې بېرته د مصر په واک کې ورکړې.

دا پېښې را ښيي، چې روژه او د ژوند په هلو ځلو کې هېڅ ټکر وجود نه لري. د روژې لوږه او تنده انسان کمزوری کوي نه، بلکې دا ورتیا وربښي، چې د ژوند په کشمکشونو کې په لا ډېرې زړورتیا او مېړانې سره برخه واخلي.

یوه کیسه

ابوبکر بن عباس خوارزمي (۳۲۳ – ۳۸۳ هـ) د خپلې ځیرکتیا او حافظې لپاره ډېر زیات مشهور و. ویل کېږي، چې ابوبکر د ارجان وزیر صاحب بن عباد لیدو ته ورغی. دروازې ته چې ورسېده، ساتونکی دننه لاړ او صاحب بن عباد ته یې

وویل، چې یو ادیب راغلی، له تاسې سره د ملاقات اجازه غواړي. وزیر وویل، چې ورته ووایه «ما پرېکړه کړې ده، چې زما خواته به یو ادیب تر هغو نه راځي، چې د عربو ۲۰ زره شعرونه یې په یادو نه وي زده کړي.» خوارزمي چې دا خبره واورېده، نو ساتونکي ته یې وویل،

ورشه! پوښتنه ترې وکړه، چې شل زره شعرونه د نارینه شاعرانو که د ښځینه شاعرانو.

وزیر د دې خبرې په اورېدو نرم شو. ویې ویل «دا ابوبکر خوارزمي ښکاري» او سملاسي یې دننه وغوښته.

ketabton.com - The Digital Library

د هغوی مقصد لار ورکو ته د الله تعالی لاره ور ښودل و
د هغوی مقصد خلک له دوزخ نه جنت ته رسول و

نبي کريمﷺ، حضرت علي د خيبر د فتحې لپاره استاوه. حضرت عليؓ وپوښتل: اې د الله رسوله! آيا سملاسي جګړه پيل کړم؟ نبي کريمﷺ وفرمايل: هلته چې ورسېدې، خلک د لا اله الا الله په لور دعوت کړه. که يې ونه منله، نو بيا دوهمه او د جګړې لاره خپله کړه. «لان يهدى الله منک رجلا خير لک من الدنيا و ما فيها». په دې چې که ستا په لاس يوه انسان ته هم الله تعالی نېغه لاره وښودله، نو دا ستا لپاره له ټولې دنيا نه ډېره غوره ده. په بل روايت کې راغلي دي، چې له ځوانو اوښانو نه هم بهتره ده.

مولانا سيد حسين احمد مدنيؒ

د نبي کريمﷺ له وفات وروسته صحابه کرامؓ ولې له عربي نړۍ نه ووتل؟ عراق ته ورسېدل، د شام، ايران، افغانستان، سند او د هند تر لرې، لرې ايالتونو يې ځانونو ورسول. ولې تر دې سيمو لاړل؟ د هغوی مقصد څه و؟ آيا د ملکونو سوبه يې غوښتله؟ آيا شتمنۍ يې لټولې؟ هيڅ کله نه. د هغوی اصلي مقصد يوازې د لا اله الا الله په لور د خلکو دعوتول و. نړۍ ربښتيني دين ته رابلل و. د خدای لار ورکي بندګان الله تعالی ته ور نيژدې کول او له دوزخ نه يې جنت ته رسول و. وروستنيو مسلمانانو ساده توب وکړ، د دنيا شا يې ونيوله.

تاريخ شاهد دی، چې هند ته له بهر نه د راغليو مسلمانانو شمېر ځلور يا پنځه سوه زره و، خو د هند د وېش پر مهال شاوخوا لس کروړه او پنځه ويشت لکه کسان مسلمانان شوي وو.

زموږ اسلافو او اولياوو د دين په تبليغ کې ډېرې زياتې هلې ځلې وکړې. انګرېز ليکوال سمت ليکي، چې د حضرت خواجه معين الدين چشتيؒ په مبارک لاس نوي لکه خلک مسلمانان شوو. له دې سره څه و؟ آيا پوځ ورسره و؟ يوازې د الله تعالی د معرفت خزانه ورسره وه. هر ځای چې د الله تعالی نېک بندګان تېر شوي، د دين تبليغ يې کړی

ketabton.com - The Digital Library

دی. د ترکيې په تاریخ کې مې ولوستل، چې د ترک قوم درې لکه کورنۍ په یوه ورځ مسلمانې شوې. د الله تعالی فضل دی، چې د تبلیغ هڅو هغه میوه ورکړه، چې په یوه زمانه کې ځینو واکمنو د تدبیر له مخې هڅه کوله، چې خپل رعیت له مسلمانېدو را وګرځوي. په ۱۰۰ھ کې د عمر بن عبدالعزیز په زمانه کې د خراسان حاکم دا خطر احساس کړ، چې د جزیې د بندېدو له امله به بیت المال خالي شي. نو اعلان يې وکړ، چې له یوه کس نه دې هم اسلام تر هغو نه منل کېږي، چې سنت شوی نه وي. د عمر خوړلیو لپاره دا مسئله د تکلیف باعث وه. له دې امر سره سم د اسلام پرمختګ ودرېده. خلیفه ته خبر را ورسېده، چې د خراسان والي پر اسلام بندیز لګولی دی، نو والي یې له دندې ګوښه کړ او بل کس یې وګماره. او ویې ویل: آیا نبي کریمﷺ د دې لپاره راغلی و، چې پر دې ډول خبرو د اسلام مخه ونیول شي؟

زموږ د اسلافو په هڅو، د اهل الله علماوو او عامو مسلمانو په هلو ځلو سره لس کروړه او پنځه ویشت لکه انسانان مسلمانان شوو. که وروستنيو تېروتنه نه وای کړې، نو د هېواد لویه برخه به مسلمانه شوې وه.

ketabton.com - The Digital Library

د نورو لپاره کم تلل او
د ځان لپاره پوره تلل

زه مو (نن) په ښه حال ګورم او زه پر تاسو د چاپېرېدونکې ورځې له عذابه وېرېږم(هود - ۸۴) دا پیغمبرانه اواز د حضرت شعیب﷤ و، چې ۳۵۰۰ کاله پخوا یې د مدین خلکو ته رسولی و.

مدین، په لرغوني عربي نړۍ کې د سره سیند په غاړه یو ښار و. د حضرت ابراهیم (۱۹۸۵ – ۲۱۶۰ ق م) له مېرمنې قطوره نه د «مدین» په نوم یو ماشوم نړۍ ته راغی. په لومړیو کې د همدې مدین پښتونه دلته مېشت شوو او ښار هم د ده په نوم ونومول شو. د همدې مدین له نسل نه، له حضرت ابراهیم نه شاوخوا پنځه سوه کاله وروسته، حضرت شعیب نړۍ ته راغی. په دې وخت کې د مدین قوم ډېر بې لارې شوی و.

ketabton.com - The Digital Library

الله تعالی حضرت شعیب ته پیغمبري ورکړه او دا دنده یې ور وسپارله، چې د حضرت ابرهیم بې لارې اولادې ته د حق پیغام ور ورسوي. د مدین قوم بې لاریتوب څه و، چې ورته وویل شوو، چې نن تاسې په خپل حال مه خوشالېږئ، په دې چې ستاسو لپاره په راتلونکې کې د سخت عذاب اندېښنه راسره ده. د قرآن کریم له مخې د دوی ګناه دا وه، چې تول او پیمانه به یې پوره نه کوله او خلکو ته به یې کمه پیمانه ورکوله. (اعراف – ۸۵)

دغه اخلاقي مرض د قرآن کریم په یوه بله برخه کې په دې ټکو کې بیان شوی دی: «ډنډه وهونکو لره تباهي ده، هغه کسان چې ځان ته یې پر خلکو پیمانه کوي نو پوره یې اخلي، او چې هغوی ته پیمانه یا تول کوي نو کم ورکوي، ایا دوی باور نه کوي چې هغوی راپاڅېدونکي دي، یوې سترې ورځې ته، هغه ورځ چې (ټول) خلك رب العالمین ته ودرېږي. (المطففین)

«د ځان لپاره پوره تول کول او نورو ته په تول کې کمی کول.» د دې یو مثال هغه دی، چې په دوکانونو کې مو تر سترګو کېږي.

دوکاندار چې د ځان لپاره پیمانه یا تول کوي، نو د ډېرې پیمانې د ترلاسې هڅه کوي او نورو ته چې تول کوي، نو زړه یې غواړي، چې په یوه نه یوه لاره کمی پهکې وکړي، یا د کمې پیمانې او کم تول له لارې او یا د ملاوټ او د ښودلې نمونې په ځای د بل شي د تېرولو له لارې. دا کس د خدای په نزد ملعون دی او ټوله ګټه یې حرامه ده. د خپلو درغلیو له لارې چې په خپل تجارت کې هر څومره ګټه وکړي، خو د اخرت په ورځ به په ډېره زیاته خساره کې وي.

خو دغه ذهنیت یوازې تر دوکانداری پورې نه ایساربږي، بلکې د انساني اړیکو له ټولو اړخونو سره تعلق نیسي. د روح المعاني لیکوال لیکلي دي، چې «هغه عالم چې د خپل عصر د علماوو عزت او درناوی نه کوي، هغه هم د دې آیت په دایره کې راځي.» پر همدې مثال هغه ټول حالتونه قیاس کولی شو، چې کله یو انسان د ځان لپاره خو تر خپل اصلي حق نه هم د ډېرو تمه لري خو نورو ته بیا د هغوی ټاکلی حق هم نه ورکوي.

ketabton.com - The Digital Library

داسې خوندور ځیزونه له خدای سره چېرته شته دي؟

د نوې دهلي په نړيواله صنعتي جشنواره (۱۹٦۱) کې يو امريکايي موټر هم ننداري ته وړاندې شوی و. د موټر ځانګړتيا دا وه، چې په ځمکه هم چلېده او چې سرعت به يې په يوه ساعت کې شپېته ميله ته نږدې شو، نو په هوا کې هم الوتلی شوی. يوه ځوان هندي راهب چې د جشنوارې رنګارنګ عجوبې او رنګينی وليدې، نو په ننداري کې امريکايي برخې ته ورغی. ده چې جادويي الوتونکی موټر وليده، په ذهن کې يې نوې پوښتنه را ولاړه شوه. ځان سره يې وويل: «که زه د رهبانيت او زحمتونو اوسنی ژوند پرېږدم، نو ايا په مادي وسايلو کې به د خپلو جذباتو تسکين ته ورسېږم؟ په نارنجي جامو او ببرو وېښتانو کې ولاړ ځوان راهب تر ډېره پورې امريکايي موټر ته ځیر و. په ننداراتون کې يې دې موټر ته د «راتلونکي موټر» نوم ورکړی و. له ځوان راهب نه چې د دې موټر په هکله پوښتنه وشوه، نو ډېر په اغېزناک ډول يې وويل: «دې موټر په دې فکر کې اچولی يم، چې په دواړو جهانونو کې کوم جهان به زما لپاره غوره وي، دا جهان که راتلونکی؟ (هندوستان ټايمز – ۲۰ نومبر ۱۹٦۱ء)

دې ته ورته يوه بله کيسه به هم ولولو

په ۱۹۷۵ کې د جولای او اګست په مياشتو کې په بيهار ايالت کې ډېر ويجاړوونکی سېلاب راغی. ګڼې کورنۍ بې کوره او دې ته اړ شوې، چې په نورو سيمو کې د ځان لپاره استوګنه ولټوي. په ځېل شويو کې يوه نېستمنه مسلمانه کورنۍ دهلي ته هم راغله. د دې کورنۍ د ګټې وټې سرۍ په طوفان کې له منځه تللی و او دووليس کلن يتيم زلمي شريف او ضعيفې او ناروغې مور يې يوازې په

ketabton.com - The Digital Library

دې اسره دهلي ته مخه را کړې وه، چې دلته يې زوم ريکشه چلوي او يوه مړۍ روزي پيدا کولی شي. ښکاره ده، چې يو تن ريکشه چلوونکی به د دوو کورنيو پالنه څرنګه وکړي؟ نو شريف هم کار ته مخه کړه. لومړی يې څو ورځې په يوه معمولي هوټل کې لوښي ووينځل. وروسته يې په يوه شتمنه مسلمانه کورنۍ کې د کور د کارونو لپاره په پنځوس روپۍ مياشتني معاش کار ومونده.

شريف د خورا نېستمنې کورنۍ زلمی و. دې دنيا ته يې چې سترګې وغړولې، نو يو کلک فرش يې د بسترې په توګه ترلاسه کړی و، تر دې دمه يې ژوند داسې تېر کړی و، چې نه يې پښو پښۍ ليدلې وې او نه يې د ټول بدن د پټولو لپاره جامې اغوستې وې. د ژمي په يخو شپو کې به يې د لرګي ورې، ورې توټې او پاڼې ټولې کړې او د هغو اور او لوګي ته به يې شپې تېرولې او بيا به يې يو فرش ځان ته په ځمکه ويړ کړ، او بل فرش به يې په ځان ور هوار کړ.

په دسمبر مياشت کې يو سهار چې شريف د کور د مالکې بستره ټولوله. نو ناڅاپه يې ذهن ته يو فکر ورغی. په تخت هوارې نرمې توشکې، د بسترې ښکلې څادر او د مخملي رخت ګرانبيه کمپلې ته يې پام شول، دې شيانو يې څو شېبې ذهن ځان ته ور ټول کړی و. د مالکې لور ته يې ووېل، «خورې! د خدای په نزد هم دغسې بسترې شته دي؟» دی په خپله پوښتنه کې دومره غرق و، چې د نجلۍ دا خبره يې هېڅ وا نه وريده: «اوو ساده! هلته خو به تر دې هم ښې بسترې وي.»

که ځير شو، نو په اوسني عصر کې له هر انسان سره دغه ډول ذهنيت دی، لوی، ماشوم، شتمن، نېستمن، عالم، جاهل، ټول د دنيا په تېرايستونکو رنګينيو ور مات دي. لذت، دولت، شهرت، عزت، مقام، اقتدار، لنډه دا چې له دنيوي شيانو چې هر شی د کوم انسان سترګو ته درېدلی دی، نو انسان د هماغه شا نيولې او د حال په ژبه يې ويلي دي، چې «د خدای په نزد دغسې خوندور شيان چېرته دي، نو په دې دنيا چې څه لاسته راځي، ولې يې لاسته نه راوړم؟»

عجيبه خبره دا ده، چې په دې برخه

ketabton.com - The Digital Library

کې د مذهبي خلکو حال هم د دنیاپاله خلکو په څېر دی. هغه دنیوي امکانات چې په اوسنی زمانه کې د انسان مخې ته پراته دي، د هغو د ترلاسي په هلو ځلو کې مذهبي خلک هم له چا نه وروسته نه دي پاته. د مقام او مرتبې جنون، د مشرۍ او واک ویاړ، د جلسو او مظاهرو نندارې، د نړیوالو کانفرانسونو لپاره الوتنې، د خطاب او هرکلي تماشې، د ورځپاڼو په سرلیکونو کې راتلل، او د دغسې نورو شیانو شوق په مذهبي خلکو کې هم همدومره دی، څومره چې یې عام دنیاپاله خلک لرلی شي. داسې ښکاري، چې هغه څوک چې د اخرت په اړه وعظونه کوي، هغه پخپله هم په اخرت یقین نه لري. که یې لري هم، ډېر کم.

یو بریالی انسان چې د مرګ دروازې ته ورسېږي، نو هغه دا احساس ورته ودرېږي، چې د دروازې بل پلو ته له مایوسۍ او بربادۍ پرته څه نشته

هوورډ هیوز د امریکا مشهور میلیونر و. په ۱۹۷٦ کې د هوایي سفر پر مهال د زړه حمله ور باندې راغله. الوتکې سمدستي په هاؤستن کې ناسته وکړه. خو هسپتال ته تر رسېدو پورې هیوز ساه ورکړې وه.

له خپل قانون پوه پلار نه هیوز ته یو میلیون ډالر په میراث کې ور پاتې و. خو د خپل لوړ کاروباري استعداد په مټ یې خپله سرمایه له ۲۰ زره کروړه ډالر نه هم اړولې وه. هغه کاري ډله چې په دې سفر کې د هیوز ملګرې وه، هغوی چې د ده د وروستیو شیبو په اړه د خپلو سترګو لیدلی کوم حال بیان کړ، مشهور امریکایي انځورګر شرل سالومن د همدې بیان له مخې د ده خاکه وکښله. په دې خاکه کې د هیوز د ژوند وروستۍ شیبې انځور شوې دي. د امریکا بریالی سوداګر په دې انځور کې د وېرې، ناهیلۍ، بې وسۍ، ناکامۍ او بې باورۍ مجسم تصویر تر سترګو کېږي.

د امریکایي سوداګر بوږنوونکې رسامۍ د ده هغه کیفیت راته بیانوي، چې پر یوه انسان هغه مهال راځي، چې د مرګ دروازې ته رسېدلی وي او تر شا یې هغه ژوند ولاړ وي، چې ده ورسره مخه ښه کړې وي، او مخې ته یې هغه ژوند ولاړ وي، چې د تل لپاره به یې همدلته استوګنه وي.

ketabton.com - The Digital Library

روژه

غالبا د ۱۹۴۳ خبره ده. په ګورکپور کې یو مسلمان افسر اوسېده. له برابره مرغه، د روژې په میاشت کې مې یوه میاشت له دې افسر سره تېره کړه. د ده د کور مخې ته جلا مېلمستون جوړ و. ومې لیدل، چې هر سهار به د قرآن یو قاري له سیني سره یو قرآن را نیولی و، مېلمستون ته به ننوت، څو شېبې به یې تلاوت وکړ، او بېرته به ولاړ.

څو ورځې مې چې دا پېښه ولیده، نو مسلمان افسر ته مې وویل، «دا سړی ښوک دی، چې هر سهار دلته راځي.» افسر لومړی زما په پوښتنه وخندل، بیا یې وویل: «خبره دا ده، چې زه روژې نه نیسم. دا قاري صاحب مې نیولی دی، چې ټوله روژه به زما کور ته راځي او د قرآن کریم تلاوت به کوي او د میاشتې په پای کې به یې په عوض کې یو څه پیسې ورکوم.»

دا د یوه «بې روژې کس» کیسه وه. اوس د روژه‌تیانو کیسې ته غوږ شئ. یو ځل مې له اذان نه مخکې خپل ساعت ته په کتو روژه ماته کړه. څو تنه جدي په دې ګمان شول، چې روژه مې سمه نه شوه. نن ورځ د روژه‌تیانو دا حال دی، چې روژې ته دومره کلک چمتووالی نیسي، چې له سپېده چاود څو دقیقې مخکې یې بندوي او له لمر لوېدو څو دقیقې وروسته یې ماتوي. دې عمل ته یې بیا د «احتیاط» نوم ورکړی دی. یوه خوا د روژې په وختونو کې د احتیاط مسئله تر دې ځایه رسېدلې، چې په پېشلمې کې بېړه او په روژه ماتې کې د ځنډ تر حده پام ساتل کېږي. حال دا چې دا عمل په ښکاره له سنت طریقې سره په ټکر کې دی. په دې چې په حدیث کې راغلي دي، چې زما امت به تر

هغو پورې په خير باندې وي، چې په روژه ماتې کې بېړه کوي. بلې خوا ته د روژې د مقاصدو په برخه کې بيا د بې احتياطي دا حال دی، چې دا مهمه نه گڼي، چې د روژې په جريان کې بايد يو بد عمل ترسره نه شي، له شخړو ډېډه وشي او دروغ ونه ويل شي. حال دا چې په حديث کې ويل شوي دي، يو شخص چې روژه يې په خوله وي او دروغ وايي، روژه يې روژه نه ده. په يوه بل حديث کې بيا راغلي دي، چې روژه‌تې کس چې د يوه مسلمان غيبت کوي، نو داسي ده لکه په حلال شي يې چې روژه نيولې وي او په حرام شي يې ماته کړې وي.

دا دواړه کيسي په سترگو له يو بل نه جدا ښکاري. يوې خوا ته روژه نيول کېږي، بلې خوا ته روژه نه ده نيول شوې. خو ژور چې ورته ځير شو، نو د دواړو لورو شعوري حالت سره يو شان دی. دواړه لوري عبادت يا روژې ته د رسمي عمل په سترگه گوري، نه د داسي عمل په سترگه چې د انسان له دروني ژورو را توکېږي او د ټول وجود استازيتوب کوي.

د عبادت يوه معنا دا ده، چې عبادت بايد ژوندی عمل وي. بله معنا يې دا ده، چې مازې يو دود وي. ژوندی عمل د انسان له ټول وجود نه سرچينه نيسي. د انسان د بشپړې هستۍ اظهار وي. بل خوا، دود مازې يو بې روحه خارجي عمل وي. د انسان زړه او روح په‌کې دخيل نه وي او يوازې په سرسري ډول يې سرته رسوي. مثلاً په تنهايي کې د خدای په ياد کې اوښکې تويول عبادت دی، مگر د خپلو دنيوي بوختياوو پرمهال د تسپې په دانو «الله الله» ويل، يوازې يو دود دی. په تنهايي کې چې د مؤمن له سترگو کومې اوښکې بهېږي، دا اوښکې د بنده د ټول وجود شيره وي. خو د «الله الله» لفظ چې شمېري، هغه يوازې پلاستيکي داني په تار کې پېيلې وي او له خپلو نورو مصرفيتونو سره هم‌مهاله يې د گوتو په حرکت سره اړوي را اړوي. په ژوندي عمل کې د انسان او عمل ترمنځ ژوره روحاني رابطه وي، خو په رسمي دود کې بيا د دواړو ترمنځ هېڅ تړاو نه وي.

په اوسنۍ زمانه کې روژې يو ډول د کلني دود حيثيت خپل کړی دی. د خلکو

ketabton.com - The Digital Library

ژوند د معمول څېر په خپل حال روان وي او د روژې میاشت چې راشي، نو دا په دې معنا وي چې په انسان د هجرې کلیزې نهمه میاشت راغله، یانې روژه د خلکو ژوند ته نه وي داخله شوې. نه له روژې سره د خلکو زړونه نرمېږي. نه عاجزي ورکې راځي. نه یې د روا او ناروا چارو په برخه کې د شامې قوه پیاوړې کېږي. د دوی لپاره د روژې میاشت په دې معنا وي، چې له یوه ټاکلي وخت نه به تر بل ټاکلي وخته پورې خوراک او څښاک نه کوي او په دې فکر وي، چې په دې لوږه به خدای ورنه خوشاله شي. نو روژه نه نیوونکی ولې دا فکر ونه کړي، چې د خدای د خوشالولو لپاره خو یو دود پکار دی، نو هغسې چې روژه یو دود دی، تلاوت هم یو دود دی. که یو دود دې په ځای نه کړ، نو بل دود په ځای کړه. خدای چې په یو دود خوشالېږي، نو په دې بل دود به هم خوشاله شي.

اصلي نکته دا ده، چې روژه مازې یو خارجي عمل نه دی، بلکې یو باطني عمل دی. روژه د مؤمن د اروايي حالت بدني اظهار دی. د مؤمن معنا دا ده، چې یو شخص باید په دنیوي ژوند کې له بدیو ځان وساتي. د «کولو او نه کولو» په هکله د خدای له ټاکلو حدونو تېرى ونه کړي. روژه د همداسې منظم او تړلي ژوند تمرین دی. په روژه کې د خوراک څښاک پرېښودو معنا دا ده، چې انسان په روزمره ژوند کې د «دا وکړه او دا مه کړه» لازمي تربیه واخلي او دا درس ورکول شي، چې تاسو به خپل ټول ژوند په همدې ډول تېروئ. په همدې ډول به خپل ټول ژوند د یوه «روژه تې» په حیث تېروئ، چې په خپلې ارادې سره د ژوند له یوه طرز نه لاس واخلي او د ژوند یو بل طرز په خپله خوښه غوره کړي. د روژې په میاشت کې بند ژوند له آره د ټول کال او ټول ژوند لپاره د بند ژوند سمبول دی. د دې معنا دا ده، چې بنده باید په خپلو ټولو چارو کې د «روژه تې» هغه چلند ور خپل کړي، چې د روژې په میاشت کې یې د اوبو او خوړو په برخه کې خپل کړی وي. که داسې نه وي، نو د حدیث په ټکیو کې «الله دې ته حاجت نه لري، چې انسان دې مازې له اوبو او خوړو لاس واخلي.»

ketabton.com - The Digital Library

که روږه‌تیان په خپل چلند سره د حقیقي روژې مثال وړاندې کړي، نو بې روژه‌تیان به هیڅ کله هم دې فکر ته زړه ښه نه کړي، چې د خپلې روژې د جبران لپاره د معاوضې په بدل کې د قاري صاحب له خدماتو هم ګټه اخیستلی شي، ځکه نور به ده ته دا عمل ډېر زیات د خندا وړ برېښي. حقیقت دا دی، چې د روژې دا بې ارزښتي د روژه‌تیانو له لاسه جوړه شوې ده، نه د بې روژه‌تیانو له لاسه. بې روژه‌تیان به هماغه څه روژه ګڼي، چې روژه‌تیان یې عملي مثال وړاندې کوي.

د زماني مزل

د غیر متحده ملکونو کانفرانس په ۱۹۷٦ کال د اګست په میاشت کې په کولمبو کې وشو. له دې کانفرانس نه یو خبر دا و، چې د ۳۵ اسلامي هېوادونو مشرانو او ملګرو یې چې په دې کانفرانس کې ګډون کړی و، د اګست په دیارلسمه د جمعې لمونځ د سیمې په جامع جومات کې وکړ. د دې کار لپاره یوه کمېټه جوړه وه او رئیس یې الحاج بدیع الدین و، چې د سري لنکا د حکومت یو وزیر و.

که د اسیا او افریقا په سیمه کې دا ډول کانفرانس پنځوس کاله پخوا په «کولمبو» کې شوی وای، نو په ورځپاڼو کې به مو دا ډول خبرونه نه وو لوستلي. په دې چې هغه مهال به د «۳۵» اسلامي هېوادونو استازي مسلمان مشران نه و، بلکې د اروپایي هېوادونو والیان او وایسرای به و. اوسني عصر د اسلام د احیاء لپاره ډېر زیات نوي فرصتونه ایجاد کړي دي، خو شاید خلک به تر اوسه پورې له دې فرصتونو خبر نه وي.

ketabton.com - The Digital Library

پیل له لمانځه

د دوه کاله پخوا خبره ده، زه په خپل کتاب «الاسلام» د لیکلو پر مهال له یوې پوښتنې سره مخ وم. «اوسنی عصر د تجربو او مشاهدو عصر دی. که د نن ورځې انسان له ما پوښتنه وکړي، چې آیا د اسلام رښتینولي د تجربې له مخې د پوهېدو وړ ده، نو زما ځواب به ورته څه وي؟» په دې جریان کې مې د ۱۹۴۷ کال د جولای په یوه شپه په دهلي کې خوب ولیده، چې ځینې نامسلمانان راسره دي او د اسلام په هکله خبرې اترې ورسره کوم. غالبا هغوی د اروپا خلک و او له ما نه یې دقیقا همدا پوښتنه کوله. عجیبه خبره ده، هغه پوښتنه چې ما د ویښتیا په حالت کې حل نه کړه، الله تعالی د خوب په حالت کې راته روښانه کړه. په خوب کې مې ولیدل، چې د دې پوښتنې په ځواب کې ډېر په ډاډ سره هغو خلکو ته وایم: «هو د اسلام تجربوي ازمایښت شونی دی، او د دې یو شکل دا

ketabton.com - The Digital Library

دی، چې لمونځ تجربه کړئ.» د مخاطب له امله دغه خبرې اترې په انګریزي ژبه کې وې. سترګې مې چې خلاصې شوې، نو خپله یوه جمله مې ټکي په ټکي په یاد وه. ما ورته ویلي و:

Without being a Muslim, you can experience Namaz.

(له اسلام منلو پرته هم د لمانځه تجربه کولی شئ.) زما چې څومره یادېږي، له دې وروسته هغوی اودسونه وکړل او له ماسره یې لمونځ وکړ. د لمانځه دغه «تجربه» د دوی لپاره دومره اغېزناکه وه، چې له لمانځه وروسته یې سمدستي اسلام ومانه.

په تاریخ کې د دې مثالونه ډېر زیات دي، چې خلک یوازې د لمانځه په لیدو مسلمانان شوي دي. ویل کېږي، چې د ابوسفیان ځیګرخوره مېرمنه هند چې له اسلام نه اغېزمنه شوه، ابتدایي سبب یې همدا لمونځ و. مسلمانان چې د فاتحانو په حیث مکې ته ننول، نو هلته یې ظلم او غرور ونه کړ، بلکې جومات ته یې مخه کړه او د خدای په مخکې یې د خپلې عاجزۍ او بندګۍ اقرار وکړ. له ابن منده نه روایت دی، چې هند خپل مېړه ابوسفیان ته وویل، چې زه غواړم اسلام ومنم. ابو سفیان ورته وویل، ته خو تر پرونه پورې د اسلام سرسخته مخالفه وې. هغې ځواب ورکړ، هو، مګر پرون شپه مې چې په سترګو کوم منظر ولیده، هغه زما ذهن په بشپړ ډول بدل کړ.

«والله ما رأيت الله تعالى عبد حق عبادته فى هذا المسجد قبل الليلة، والله ان باتوا الا مصلين قياما و ركوعا و سجودا.»

ژباړه: په خدای قسم! له پرون شپې نه مخکې ما هیڅ کله نه و لیدلي، چې په دې جومات کې دې د خدای عبادت هغسې شوی وي، څرنګه یې چې حق دی. په خدای قسم! دې خلکو ټوله شپه لمونځونه کول او ټوله شپه یې په قیام، رکوع او سجدو کې تېره کړه.

د افریقا د تاریخ یو شنونکی لیکي:

«په منځنۍ افریقا کې اسلام تر ډېره پورې د ګرځندویانو او عرب تاجرانو په لاس خپور شو. د دوی تر ټولو لویه معجزه چې په افریقا کې یې اسلام خپور

ketabton.com - The Digital Library

کړ، لمونځ و. هلته چې خلک به په یوه امام پسې په کتارونو کې ودرېدل او له څېرو نه به یې د خدای وېره ورېده، نو لیدونکي به ورته ویلي ویلي شوو. خلک یوې خواته په خپلې سپکې بت پرستۍ پښېمانه شوو، بلې خوا ته اسلامي عبادتونو خپل لور ته ور جذب کړل. په پایله کې یې یوازې د لمانځه له برکته په منځنۍ افریقا کې په لوی شمېر نفوسو کې اسلام خپور شو.»

د شاه جهان په زمانه کې د منګولو او مغلي سلطنت ترمنځ ډېرې جګړې پېښې شوې. په دې زمانه کې اورنګ زېب، شهزاده و او د جګړې لپاره همدی ور ولېږل شو. ده منګول تر سنکیانګ سیمې پورې وتمبول. ویل کېږي، چې د اورنګ زېب او جې سینګ پوځونو د سنکیانګ په دښته کې له منګولو سره جګړه کوله او د ماسپښين د لمانځه وخت راغی. اورنګ زېب له خپل اس نه را کوز شو. او د جنګ په میدان کې یې څادر هوار وکړ، په لمانځه ودرېده. د منګولو پام شول، چې پاچا د «ناستې ولاړې» غونډې په کوم فعل باندې لګیا دی. نو دوی یې په دې کار ډېر زیاته حیرانه شوو او د دې لپاره چې د لمانځه اداب له نږدې ووینې، جګړې یې ودروله او اورنګ زېب یې محاصره کړ. اورزګ زېب په سکون سره په خپل لمانځه ولاړ و. منګول ترې چارچاپېر راتاو و او یوه، یوه حرکت ته یې په حیرت سره کتل. کله چې پاچا سلام واړاوه، نو منګولو پوښتنه ترې وکړه، چې دا تاسو څه کول؟ اورنګ زېب ځواب ورکړ: «د هغه خدای عبادت مې کاوه، چې تر ټولو لوی او تر ټولو ډېر مهربان دی.»

منګولو چې د پاچا دا ځواب واورېده، له وېرې ولړزېدل. حوصلې یې ماتې شوې او په دې فکر یې خپلې وسلې وغورځولې، چې د داسې زړور انسان ماتول امکان نه لري. دا د ۱٦٤٧ء پېښه وه.

محمد حسنین هیکل (د الاهرام پخواني مسؤل مدیر) لیکلي، چې جمال عبدالناصر چې لومړی ځل روس ته سفر وکړ، نو د هغې زماني وزیر اعظم نکیتا خروشچوف د خبرو اترو په اوږدو کې له لمانځه سره ډېره زیاته لېوالتیا وښودله. دا د ۲۹ اپریل ۱۹۵۸ خبره ده.

«خروشچوف له دې سره ډېر شوق

ketabton.com - The Digital Library

درلوده، چې د مسلمانانو د لمانځه صحنه ووینې. کله چې د خروشچوف په کور کې د غرمې له ډوډۍ وروسته ولسمشر ناصر د ماسپښین لمانځه لپاره جومات ته روان و، نو خروشچوف یوه دنیا پوښتنې ترې وکړې. ناصر چې تر څو پورې په اوداسه لګیا و، خروشچوف په خپله له دسمال سره ورته ولاړ و او ډېر لوی عقیدت او درناوی یې ښکاره کړ.»

د بشرپوهنې نویو څېړنو ښودلې ده، چې د معبود لمانځنه یوه فطري جذبه ده، چې هر انسان یې د پیدایښت له ورځې ورسره راوړي. دا جذبه په یوه شي هم له منځه نه ځي. لمونځ د دغې فطري جذبې د اظهار فطري طریقه ده. داسې ښکاري، چې د لمانځه په ادابو او طریقو کې دا فطري تقاضا په داسې ډول را ټوله شوې، چې د انسان او لمانځه ترمنځ یو ځانګړې تړاو ایجاد شوی او لمونځ د انساني فطرت عملي تصویر ګرځېدلی دی. په جون ۱۹۷٦ء کې یو ځل د یوه نامسلمان کس په کور کې په لمانځه ودرېدم. د کور څښتن وویل، «تاسې مې چې په لمانځه ولیدلئ، په تندي مې خوله را ماته شوه. زړه مې غوښتل چې زه هم در ګډ شم.» دغه ډول تجربه مې په ژوند کې څو، څو ځلې پېښه شوې ده.

زموږ مسؤلیت دی، چې د خدای دین د هغه تر ټولو بندګانو پورې ور ورسوو. په دې اړوند یوه پوښتنه دا ده، چې دا کار په عملي ډول له کوم ځایه پیل کړو او په څه ډول دین د هغوی لپاره د بحث موضوع وګرځوو. په اوسنیو حالاتو کې د دې یو عملي شکل لمونځ ښودلی شو. دا سمه ده، چې د لمانځه «ناسته ولاړه» به ځینو خلکو ته عجیبه غوندې شی ښکاري، هغسې چې په مکه کې له ابو طالب سره پېښه شوې وه. خو دا هم حقیقت دی، چې د ده زوی علي بن ابي طالب په لومړیو کې د لمانځه په لیدو له اسلام نه اغېزمن شوی و، او بیا د اسلام تر ټولو لوی سرتېری ترې جوړ شو.

حقیقت دا دی، چې نورو اقوامو ته د دین رسونې لپاره لمونځ یوه کامیابه ذریعه ګرځولی شو. په لمانځه کې فطري کشش له همېش نه موجود و. مګر د اوسنی زماني د تجربې او مشاهدې مزاج لمانځه ته «ساینسي» ارزښت هم ور ښېلی دی.

ketabton.com - The Digital Library

د نن ورځې انسان غواړي، چې د یوه شي تر منلو له مخه یې په عملي شکل پوه شي او پخپله یې تجربه وکولی شي. لمونځ دې اړتیا ته په ډېر کامل شکل سره ځواب وايي. یو انسان چې په لمانځه کې مشغول وي، نو په ډېرې حیرانتیا سره دا محسوسوي، چې لمونځ یې د دروني اواز ځواب دی. د لمانځه په بېلا بېلو اعمالو کې انسان د خپلو روحاني تقاضو پوره کېدل ویني. د انسان ټول وجود په داسې ډول په لمانځه کې ښکېل وي، ګواکې دی او لوړ حقیقت دواړه په یو بل کې جذب شوي دي. تر دې چې هغه ځوک چې له لرې نه د لمانځه ننداره کوي، هغه هم د لمانځه سپېڅلتیا، عظمت او له انساني وجود سره یې همغږي ته حیران پاتې کېږي. دغه شخص په پرانیستو سترګو ویني، چې د خپل معبود د لمانځنې له دې نه بله بهتره طریقه امکان نه لري.

د اخرت مسئله داسې ده، چې انسان باید د لمانځه په خوا کې ایمان هم ولري. خو د دې کیفیت د موندلو لپاره رسمي ایمان ته اړتیا نشته. یو شخص چې سنجیده وي، له ایمان پرته هم کولی شي، چې په ټاکلې طریقه لمونځ وکړي او د لمانځه له کیفیتونو او خوندونو نه خپله برخه یوسي. د لمانځه دا اړخ په انسان کې یو دعوتي ارزښت ته لاره جوړوي. د مکې تاریخ دا خبره په عملي ډول راته په ډاګه کوي، ځکه په مکه کې د اسلام په ابتدایي دور کې، له قرآن کریم نه وروسته همدا لمونځ د دې ذریعه شو، چې خلک یې دین ته نږدې کړل.

په نورو قومونو کې د دین د خپراوي لپاره په اوسنۍ زمانه کې د نورو کارونو په خوا کې یو کار باید دا هم وکړو، چې په نړیواله کچه د مسلمانو زلمیانو یو تنظیم جوړ کړو. د دې تنظیم مقصد به لمونځ کول او لمونځ ښودل وي. د تنظیم غړي به په ټولو کې ښارونو کې مېشت وي او هره ورځ به یوه داسې پارک ته ځي، چې هلته نامسلمان ښځې او نارینه د تفریح لپاره راځي. دلته به یو دوه ساعته په داسې ډول تېروي، چې د دوی خبرې اترې او ناسته ولاړه به په بشپړ ډول سنجیده او جدي وي. د قرآن کریم ترجمه یا بل داسې کتاب به ورسره وي، چې د نبي کریمﷺ او د صحابوو اخلاقي

ketabton.com - The Digital Library

او ايماني کيسي ولري. دوی به پخپلو کې دغه کتابونه مطالعه کوي. په ارادي ډول به چاته د تبليغ کولو هڅه نه کوي. البته که کوم شخص د درس په حلقه کې کېناسته، نو په ډېر درناوي به يې کېنوي. که پوښتنه يې کوله، نو په ډېره نرمه او سنجيده ژبه به ځواب ورکوي. که ځواب ور معلوم نه وي، نو صفا به ورته وايي، چې موږ يې په ځواب نه پوهېږو. څېړنه به وکړو او سبا به يې ځواب درته راوړو. د لمانځه او نورو اسلامي لارښوونو په هکله د بېلا بېلو ژبو وړې وړې رسالې به ورسره وي، چې لېواله کسانو ته يې وړيا ورکړي. د پارک د دې برنامې مهمه برخه به لمونځ وي. د دې هدف لپاره به غالبا د مازديگر لمونځ ډېر مناسب وي. ټول ځوانان دې په گډه لمونځ وکړي. لمونځ دې ښه ورو وکړي. داسې دې نه کوي، چې ژر، ژر لمونځ وکړي او سلام واړوي. په څلور رکعته لمانځه کې دې لږ تر لږه شل دقيقې وخت ولگوي. لمونځ دې داسې وکړي، گواکې په رښتيا د خدای مخې ته ولاړ دي او د خپلې بندگۍ اظهار ورته کوي.

که څو کلونه دا کار پرلپسې په ډېرې چوپتيا او سنجيده توگه وشي، نو خورا ناعادي پايلې به ولري. په جوماتونو کې د لمانځه تحريک د مسلمانانو د اصلاح لپاره ډېر بريالی روان دی. د لمانځه دغه ډول تحريک چې نامسلمانانو ته د دين رسونې په خاطر هم په لاره واچول شي، نو زموږ د مسؤليت دواړه غوښتنې به پوره شي. او که په دنيا کې يې (خدای مه کړه) نتيجه ور نه کړه، نو په آخرت کې به ان شاءالله حتما زموږ شمېر په هغو خلکو کې وي، چې د خدای د مخلوق په وړاندې يې د حق شاهدي ورکړې ده او د مؤمن لپاره همدا بسنه کوي.

دا هم ډېر ضرور دی، چې دا کار په منظم ډول وشي. په دې برنامه کې چې څوک برخه اخلي، هغوی دې په خپله خوښه يو تن «ويناوال» وټاکي. همدا کس دې کتاب لولي او همدا دې د اړتيا په وخت کې خبرې کوي. نور ټول دې غلي ناست وي او د ويناوال لپاره دې په زړه کې دعا کوي، چې الله تعالی يې مرستندوی شي او د ده له ژبې دې يوازې د حق او خير خبرې ووځي.

ketabton.com - The Digital Library

د صحابوو د دور مدرسې

آرتر کیت (۱۹۵۵ – ۱۸٦٦) د مصر د لرغوني تاریخ له مطالعې وروسته لیکلي دي، چې «مصر د مسلمانانو تورې نه دی فتح کړی، قرآن فتح کړی دی.» همدا خبره د اسیا او افریقا د هغې ټولې سیمې په تړاو هم سمه ده، چې نن ورځ یې موږ په اسلامي نړۍ پېژنو. داسې ولې وشول چې دې ټولو قومونو نه یوازې خپل مذهب بدل کړ، بلکې خپله ژبه یې هم بدله کړه او اسلامي ټولنه کې شامل شول؟ ځواب دا دی، چې د مدرسو له لارې. د لومړني دور مسلمان عربان چې په شاوخوا مملکتونو کې خپاره شول، نو هلته یې د اسلامي رسالت د مرکز په توګه ځای، ځای مدرسې جوړې کړې. په دې مدرسو کې به خلکو ته عربي ژبه تدریسېده او قرآن او حدیث به ورښوول کېدل. له دې مدرسو نه به چې څوک فارغ شول، هغوی به خپلو سیمو ته لاړل او هلته به یې هم همداسې ادارې

ketabton.com - The Digital Library

رامنځته کړې. د مدرسو په بنسټ د کار دغه تګلاره وه، چې په یوه پېړۍ کې یې د هغه وخت د اباديې دنیا په لویه برخه کې مذهب، تمدن او ژبه بدله کړه.

قرآن یوه تلپاتې معجزه ده. د کایناتو خالق د دې کتاب له لارې له خپلو بندګانو سره خبرې کړې دي. قرآن په دې دنیا کې د خدای او بنده ترمنځ د اتصال کړی ده، دا کتاب ژړونه تودوي او شعور را ویښوي. د دې کتاب لوړ مضامین او اسماني ادب دومره اغېزناک دی، چې هر هغه شخص چې په قرآن کریم ځان پوه کړي، نو د دې کتاب صداقت ته یې سر ټیټېږي. دغه راز د پیغمبر عليه السلام سیرت او د صحابوو حالات د بشري تاریخ یوه هیښوونکې انقلابي پېښه ده، چې د انسان ژوند ته د حرارت بښلو خورا ډېر ځواک لري. د اولنې دور مدرسې همدغو شیانو ته د ژوند ورکولو اداري وې. په دې مدرسو کې به د عربي ژبې له زدکړې وروسته انسان له قرآن او حدیث سره یو ځای شو او بیا به انسان د ایمان او حرارت له دې خزانو نه نېغ په نېغه د خپل دین په زدکړه لګیا شو. دیني علم به د ده لپاره د پیغمبر او صحابوو په مجلسونو کې د ناستې په معنا و. د خدای کتاب به د ده د فطرت د ویښتیا چاره کوله. د پیغمبر او صحابوو انقلابي سیرتونو به یې په زړه کې د عمل لمبې بلې کړې وې. په دې سره به د ژوندیو انسانانو یو داسې لښکر چمتو شو، چې د خدای لپاره د ژوند او د خدای لپاره له مرګ پرته به په بله په هیڅ خبره نه پوهېدل.

نن ورځ د مدرسو شمېر تر پخوا ډېر زیات شوی دی، خو نن ورځ د مدرسو هغه ګټې نه لیدل کېږي، چې په اولنې دور کې یې لیدل کېدلې. د دې وجه دا ده، چې اوسنۍ مدرسې د خپل سټرکچر له مخې له هغو مدرسو سره ډېر فرق لري، چې صحابوو او تابعینو جوړې کړې وې. د اوسني عصر په مدرسو کې دیني علم د یوه فن حیثیت خپل کړی دی. قرآن د دې لپاره نازل شوی و، چې په لوستو یې د انسان د بدن وېښته ودرېږي او زړونه د خدای په یاد کې ولړزېږي، خو د اوسنیو مدرسو په نصاب کې قرآن کریم صرف ضمني حیثیت اخیستی دی. د

ketabton.com - The Digital Library

پیغمبر سیرت او د صحابوو حالات چې په بشري تاریخ کې د اورشیندونکو حیثیت لري، په دې مدرسو کې اصلاً نه لوستل کېږي. زموږ په مدرسو کې د احادیثو او اثارو ځای یوازې دا دی، چې د هغو پر بنیاد د فقهې پر یو څو له ځانه جوړو شویو مسایلو لایتناهي بحثونه وشي. په دې سربېره هغه فنون، چې «د علوم آلیه» په نوم تدریسېږي، هغه دومره وراسته او له وخته تېر دي، چې له دې پرته یې بله هېڅ گټه نشته، چې په انسان کې ذهني جمود او بې معنا موشگافۍ وروزي. د اسلامي مدرسې فضا باید د الله تعالی له عظمت نه سرشاره وي. مگر زموږ اوسني تعلیمي بنسټونه د زوال په هغه نکته کې ولاړ دي، چې هر یوه د ځان لپاره ځینې لویان او اکابر پنځولي دي او د مدرسې ټول فعالیتونه یوازې د همدغو لویانو د لویې په اړه درسونو او بحثونو ته ځانگړې شوي دي. په داسې حالت کې به څرنگه شوني وي، چې دلته دې خلک د ایمان د تودوخې درس واخلي، دلته دې اعلی انساني شخصیتونه جوړ شي. دلته دې له خدای او اخرت نه وېرېدونکي انسانان پیدا شي، دلته دې د اسلام هغه سېلاب را پورته شي، چې د اولنې دور په مدرسو کې را پورته شوی و او په ټول عالم خپور شو.

اړتیا ده، چې یو ځل بیا د اولنې دور په تگلاره مدرسې جوړې شي او د هغو په مټ د امت د اصلاح کولو غم وخوړل شي. د دې مدرسو نصاب باید ساده او غیرفني وي. د اوسنیو حالاتو له مخې دغه نصاب په څلورو مرحلو وېشلی شو:

لومړۍ مرحله: عربي ژبه او قرآن.

دوهمه مرحله: حدیث، نبوي سیرت، د صحابوو حالات، اسلامي تاریخ او داسې نور (په عربي ژبه)

درېیمه مرحله: نړیوالې ژبې، نور مذاهب او د هغو تاریخ. معاصره فلسفه، مهم ساینسي معلومات

څلورمه مرحله: په یوه اسلامي موضوع کې تخصصي څېړنه (په عربي ژبه یوه مقاله لیکل)

که په دې طرز یوه مدرسه په ښه معیار جوړه شي، نو بې له شکه چې دا به په اوسني دور کې تر ټولو لوی کار وي.

ketabton.com - The Digital Library

اصلي کار د قرآني علومو احياء ده

پر دې خبره ټل ویر کېږي، چې د ټولو اسلامي علومو د درس او تدریس اصلي مقصود قرآن و او نور ټول علوم د قرآن لپاره د ابزارو او وسایلو په ځای وو. خو د فضايي ستورو ځېرونکی د دوربين په جوړولو کې دومره غرق تللی و، چې اسمان ته يې سترګې اړولو ته هېڅ فرصت ونه مونده. یاني معقولات، فلسفه او کلام اصلي مقصود وګرځېدل او قرآن او قرآني علوم له يوې مخې له پامه وغورځېدل.

بیا خبره تر دې ځايه وغځېده، چې دا لوری هم نه لیدل کېده،

چې زموږ د مدرسو اصلي موخه څه ده. زموږ په مدرسو کې د پخوانيو معقولاتو متنونو او شرحو خو د ډېر بوج له لاسه د زده کوونکو ذهنونه فلج کړي دي، مګر د قرآن او قرآني علومو لپاره بیا د جلالين او بيضاوي یوازې په څو اجزاوو بسنه شوې ده. نو آیا د دې کتابونو په مټ له قرآن او د قرآن له علومو او معارفو سره ربښتينی مناسبت امکان لرلی شي؟

څو معاصرين

فیروز شاه تغلق - شیخ نصیر الدین چراغ دهلوي

سلطان محمد شاه بهمني - شیخ زین الدین

بابر پاچا - شیخ عبدالقدوس ګنګوهي

اکبر پاچا - ملا عبدالنبي

جهانګیر - شیخ احمد سرهندي

احمد شاه ابدالی - شاه ولی الله دهلوي

نظام حیدر آباد - شیخ حسین احمد مدني

ketabton.com - The Digital Library

د پنځوس کاله پخوا خبره ده، چې په ټوله دنیا باندې د اروپا د مسیحي قومونو غلبه وه. په قاهره کې له عیسوي مبلغ واټسن نه چا پوښتنه وکړه «له څومره وخت راهیسې تاسې د عیسوي تبلیغ په ډګر کې کار کوئ؟» پادري ځواب ورکړ، «له پنځوس کاله راهیسې.» بله پوښتنه یې ترې وکړه «په دومره کلونو کې څومره مسلمانانو عیسویت منلی دی؟» پادري وویل «شاوخوا یو نیم سل.» او بیا یې سمدستي وویل «خو تاسې باید بیدار اوسئ.»

د سایل لپاره د پادري دا جمله ډېره له اټکل لرې وه. ترې ویې پوښتل «له دې خبرې دې مطلب څه دی؟» پادري ځواب ورکړ، «مسلمانان لومړی د مادي ګټو لپاره عیسویان کېږي او بیا د مرګ په وخت کې بېرته توبه کوي.»

همان ورق که سیه شته مدعا این جا است

د افریقایي ریاست ګابون ولسمشر البرټ نارډ بانګو (زوکړه ۱۹۳۵) په سپتمبر ۱۹۷۳ء کې اسلام ومانه. اوسمهال دا دول خبرونه په دوامداره توګه را روان وي، چې نه یوازې عامه طبقه، بلکې د ممتازې طبقې غړي هم د اسلام ربتینولی ته غاړه ږدي. اتیشي تناکا د جاپان د پولیسو مدیر و. له تقاعد وروسته یې سیاست ته مخه کړه او د پارلمان د غړي په حیث وټاکل شو. دی په اکتوبر ۱۹۷۵ء کې د توکیو اسلامي مرکز ته ورغی او د شهادت کلمه یې وویله او د اسلام منلو اعلان یې وکړ. بناغلی ټامسن د امریکا یودېرش کلن خبریال دی، ده فارسي ژبه هم زده کړې او د فلبرایټ بورسیو له لارې له یو کال راهیسې په افغانستان کې اوسي او د مولانا روم مثنوي انګرېزي ژبې ته ترجمه کوي. په خوا کې یې د قرآن کریم ترجمه ولوسته، اسلامي

ketabton.com - The Digital Library

ادب يې ور مطالعه کړ او له اسلام نه ډېر زيات اغېزمن شو. په ۱٦ اپرېل ۱۹۷٦ء کې په اجمير کې مسلمان شو. اوسنی اسلامي نوم يې د ځان لپاره معين الدين تامسن غوره کړی. په ده باندې د شهادت کلمه د شاهجهاني جومات د خواجه صاحب په درگاه کې مولانا محمد يحيی صاحب تېره کړه.

په اوسني عصر کې د مسلمانانو بې شمېره غورځنگونه را پورته شوو. تر دې چې د دې غورځنگونو غوغا تر اسمانونو پورې ورسېده. خو دې ټولو غورځنگونو هغه ايکي يو کار ونه کړ، چې خدای تر ټولو ډېر دوی ته ور له غاړې کړی و؛ ياني د خدای دين د هغه تر ټولو بندگانو پورې رسول. خو بيا هم د مسلمانانو له هڅو پرته د فطرت دين په خپل سر د خلکو زړونو ته لاره کړې او يوه ورځ هم داسې نه تېرېږي، چې د دنيا په يوه گوټ کې دې دا واقعه پېښه نه شي، چې د الله تعالی کوم بنده دې د خدای دين ونه مني.

مسلمانانو خو دومره هم ونه شو کړای، چې يوه داسې اداره رامنځته کړي، چې د دې نوو مسلمانانو شمېر او احصائيه را ټوله او خپره کړي. مگر د نړيوالو مذهبونو اداري په دې وروستيو کې ځينې شمېرې خپرې کړې دي. په دې کې ښودل شوي دي، چې له ۱۹۷۱ء نه تر ۱۹۷۵ پورې په پنځو کلونو کې شاوخوا پنځه سوه زره کسانو اسلام منلی دی. دا شمېرې يوازې د اروپا او امريکا په اړه دي. په افريقا کې د مسلمانانو وروسته پاتې والی او د عيسوي مبلغينو په هينبوونکو هلو ځلو سربېره د عيسوي کېدونکو وگړو په پرتله د اسلام منونکو شمېر څو چنده ډېر دی. د الستربټيډ اوونيزې ورځپاڼې مسؤل مدير خوشونت سينگ افريقا ته د خپلې دورې د يادابښتونو په ترځ کې ليکلي دي:

«د کينيا او يوگنډا په وروستي سفر کې مې د عيسويانو او مسلمانانو له هغو تبليغي هڅو ځان خبر کړ، چې د نيگرو قبايلو په منځ کې رواني دي. عيسويانو دا منلې ده، چې د برده فروشه مسلمانو عربانو په تړاو د منفي خاطراتو باوجود د افريقا په توريوستکو کې د اسلام

ketabton.com - The Digital Library

منونکو وګړو شمېر له عیسوي کېدونکو څخه ډېر زیات دی.» (السټرېټيډ اوونيزه، هند – ۷ جولای ۱۹۴۷ء، ۲۷مخ)

سره له دې چې موږ دقيقي شمېرې په لاس کې نه لرو، خو په دې کې هېڅ مبالغه نشته، چې نن ورځ هم له کومو خاصو تبليغي هلو ځلو پرته په ټوله دنيا کې چې څومره خلک مسلمانېږي، د هغو شمېر په کال کې له دوه سوه زره نه هم زيات دی. که له دې نويو مسلمانانو سره اړيکې ونيول شي او دا معلومات ترې واخيستل شي، چې د اسلام له کومې ځانګړتيا اغېزمن شوي دي او بيا د همدې معلوماتو په رڼا کې په نړيواله کچه د اسلام د خپراوي لپاره طرحه جوړه شي، نو يوازې په لسو کلونو کې د اسلام د سرلوړۍ هغه خوب په حقيقت بدلولی شو، چې له نورو لارو يې له دوو سوو کلونو راهيسې د ترلاسي هڅې کوو، خو لاسته نه راځي.

ټوکه

شيخ سعدي شيرازي (۱۲۹۲ – ۱۱۹۳) د خپل ژوند لويه برخه د بې وسۍ په حال کې د درويشانو غوندې په سفرونو کې تېره کړه. يو ځل دمشق ته لاړ، هلته يې له خلکو سره په کومه خبره خفګان راغی، نو د فلسطين دښتې ته يې مخه کړه. هغه زمانه د صليبي جګړو زمانه وه. په فلسطين کې عيسويانو ونيوه او د طرابلس الشرق (لبنان) په سيمه کې يې له نورو بنديانو سره د خندق کيندنې کار ته ودراوه. سعدي په پټه خوله دا خوارۍ ګاللې. ډېره موده وروسته د حلب يو مخور کس له دې ځايه تېرېده. هغه شيخ سعدي پېژانده. هغه چې شيخ سعدي په دې حال وليده، ډېر زيات خفه شو. نو فرنګيانو ته يې لس ديناره ورکړل او له ځانه سره يې حلب ته روان کړ. هلته يې په ډېر درناوي په خپل کور کې وساته او يو بل احسان يې دا پرې وکړ، چې خپله لور يې د سل ديناره مؤجل

ketabton.com - The Digital Library

مهر په بدل کې شیخ سعدي ته ور په نکاح کړه. خو دغه ښځه ډېره بداخلاقه او ژبوره وه او شیخ صاحب یې ډېر زیات پرېشانه کړی و. یوه ورځ یې ښځې د پیغور په ډول ورته ویل، «ته هماغه یې چې زما پلار په لس دیناره اخیستی و.» شیخ سعدي سمدستي ورغبرګه کړه،

«هو زه هماغه یم، چې پلار دې په لس دیناره واخیستم او بېرته یې په سل دیناره په تا خرڅ کړم.»

نوې نړۍ

د شلمې پېړۍ اتمه لسیزه د هیښوونکو بدلونونو شاهده وه. د تېلو څواک، چې درې څلورمه برخه یې تر اسلامي نړۍ لاندې وه، را ښکاره شو او د نړۍ اقتصادي او سیاسي نقشه یې ور بدله کړه. امریکا د خپل بهرني سیاست بدلولو ته اړ شو، د جاپان معجزوي صنعتي پرمختګ په ټپه ودرېده. برتانیه چې یو وخت پر منځنې ختیځ واکمنه وه، نن ورځ یې د منځنې ختیځ له هېوادونو نه پورونه اخیستل، او داسې نور. نیوز ویک (نیویارک) مجلې په ۱۸ فروري ۱۹۷۴ء کې په یوه ځانګړې مقاله کې لیکلي و،

The mountain, at last, is coming to Mohammad.

پورتنی جمله خپل شالید لري. له صلیبي جګړو وروسته چې په اروپا کې مسیحي قومونو په دې مقصد فرضي

چې په اوومه میلادي پېړۍ کې اسلامي پوځونو تووله عربي خاوره ونیوله، تر څو د محمد پیغام په کې خپور کړي. له هغه را وروسته دا لومړی ځل و، چې عربانو په خپل تاریخ کې دغه ډول کامیابي خپله کړې وه. په یوه زمانه کې که تولې لارې روم ته ورغلې وې، نو نن ورځ تولې لارې ریاض ته ورغلي دي. ریاض ته هره ورځ د لویدیځو قومونو استازي ور روان دي او د نوې نړۍ له قارون (شاه فیصل) سره لیدنې کتنې کوي. له دې ډول خبرو وروسته امریکایي مجلې دا منلې وه، چې

ketabton.com - The Digital Library

کیسي اختراع کړې، چې د اسلام پیغمبر «دروغجن پیغمبر» ثابت کړي، نو په دې کیسو کې یوه خودساخته کیسه دا هم وه، چې په لودیځ ادب کې د یوه متل تر حده مشهوره شوه. فرانسیس بیکن (۱۵٦۱ – ۱٦۲٦) په خپله یوه مقاله «جرأت» کې لیکلي و، چې «یو زړور انسان هم د محمد غونډې معجزې بیا بیا ترسره کولی شي. محمد خلکو ته دا یقین ورکړی و، چې که دی غره ته اشاره وکړي، نو غر به هم د ده په لور ور وخوځېږي. خلک د دې معجزې لیدو ته را ټول شول. محمد غره ته وویل، چې زما خواته راشه، خو غر ونه خوځېده. ده بیا بیا خپله تکرار کړه. خو غر چې یوه ذره هم ونه ښورېده، نو محمد هېڅ خجالت نه شو. او بیا یې وویل: «که غر د محمد خواته نه شي را خوځېدلی، نو محمد خو د غره خواته ورتللی شي.»

حقیقت دا دی، چې نن ورځ نړی له ډېر چټک بدلون سره مخ ده. او که موږ له ژور لیده ورته وګورو، نو د دې بدلون مخه هماغه لور ته اوښتې ده، چې امریکایي مجلې د ټوکې په توګه په دې ټکو کې ښودلې دی «بالاخره، غر محمد ته ور روان شو.»

د ملتونو ټولنه لومړی په ۱۹۲۰ کې په جینوا کې منځته راغله. په ابتدا کې یې روس او امریکا غړیتوب ترلاسه نه کړ. په دوهم ځل په ۱۹۴۵ء کې د ملګرو ملتونو سازمان منځته راغی، چې لایحه یې په ماسکو کې ترتیب شوه او امریکا یې دایمي غړیتوب ترلاسه کړ. که څه هم اوس د یوه نوي نړیوال سازمان د جوړېدو امکان په سترګو نه ښکاري، خو د ملګرو ملتونو سازمان ډېر په چټکتیا سره د یوه بل انقلاب په خوا رهي دی.

د ملګرو ملتونو د جوړېدو په وختونو کې وضعیت داسې و، چې د اسیا او افریقا په ډېره برخه غربي ځواکونه مسلط و او همدا ځواکونه د هغو سیاسي استازي و او په دې ډول د نړیوالې ټولنې په سازمان کې غربي قدرتونو غلبه وموندله. افریسیایي قومونو چې خپلواکي ترلاسه کړه، نو یوه دریمه نړی منځته راغله او نړیواله ټولنه کې د دوی د پراخه استازیتوب له امله هغو قومونو ته د ملګرو ملتونو په عمومي شورا کې لوی اکثریت

ketabton.com - The Digital Library

ورکول شو، چې د ملګرو ملتونو د جوړېدو په وخت کې له مستقیم استازیتوب بې برخې و. په ۱۹۴۵ء کې ملګرو ملتونو یوولس غړي هېوادونه درلودل، خو په ۱۹۷۵ء کې یې شمېر ۱۴۰ ته ورسېده.

په دې سره د انډول پخوانی کنګل مات شو. په ۱۹۷۱ء کې چې د امریکا د خوښې خلاف د فارموسا په ځای کمونیست چین د چین په استازیتوب ومنل شو، نو دا ښکاره شوه، چې اوس پر نړیوال سیاست د غربي قدرتونو کلي غلبه مخ په ختمېدو ده. بیا په اکتوبر ۱۹۷۳ء کې د عرب – اسرائیل له جګړې وروسته د عربانو له لوري د تېلو د جزوي مقاطعې او د تېلو د بیو لوړوالي دا خبره خپل وروستي حد ته ورسوله او اوس خبره دې ځای ته راغلې، چې د سولې نړیوالې شورا سربېره د ملګرو ملتونو په ټولو غونډو کې د غربي قدرتونو له موجودیت سره، سره ټولې پرېکړې د عربانو په ګټه کېږي. امریکا ګواښ وکړ، چې که «د بلاک رایه اچونې» پروسه دوام وکړي، نو ډېر سخت ګامونه به واخلي. خو کله یې چې دغه ګواښ ګټه ونه کړه، نو په سپتمبر ۱۹۷۵ء کې امریکا یونیسکو ته خپله کلنۍ ۲۲ میلیونه ډالره مرسته ودروله. ځکه له دې اداري نه اسرائیل ویستل شوی و. خو تر دې اقدام وروسته عربانو سمدستي یونیسکو ته د ۲۵ میلیونه ډالرو مرستې د ورکړې اعلان وکړ.

په نړیوال سیاست کې یو نوی دور پیل شوی دی. د ملګرو ملتونو له لوري عربي ژبې ته د شپږمې نړیوالې ژبې ځای ورکول او د عربانو په مقابله کې اسرائیل او د اسرائیلو د ملاتړې امریکا ناندریز دریځ ته رسېدل دا راته ښیي، چې هغه ورځ لرې نه ده، چې د ملګرو ملتونو مخ له «لویدیځ» نه «ختیځ» ته را واوړي.

ketabton.com - The Digital Library

ناسم گام هېڅ کله سمې پایلې ته نه رسېږي؛ که د دې گام اخیستونکی ډېر مخلص او مقدس انسان هم وي

مولانا حمید الدین فراهي (۱۹۳۰ – ۱۸۶۳) د لوړې درجې محقق او مفسر و. دی په اردو سربېره، په عربي، فارسي، انګریزي او عبراني ژبو هم ډېر ښه پوهېده. په تقدس، اخلاص او د سنتو په پیروي کې د اکمال تر درجې رسېدلی و. «اردو پوهنتون» چې په بلاخره یې د جامعه عثمانیه (حیدرآباد) جامه واغوسته، په اصل کې د ده د ذهن تخلیق و. خو وروسته زماني او مکاني واقعیتونو د ۱۹۴۷ له انقلاب وروسته دې اداري ته د پای ټکی کېښووده. په اسلامي نړۍ کې د ذهني انقلاب په موخه مولانا فراهي په عربي ژبه د خپل تفسیر «نظام القرآن» په لیکلو لاس پورې کړ، خو له بشپړولو مخکې یې له دې نړۍ نه سترگې پټې کړې. ده د شریعت پر بنسټ د سیاسي نظام جوړول د مسلمانانو اصلي اجتماعي مسؤلیت باله. مولانا فراهي د «ملکوت الله» په نوم پر دې موضوع په عربي ژبه یوه رساله هم ولیکله او دا خبره به سمه وي، چې د جماعت اسلامي «حکومتِ الهیه» تر یوه بریده د همدې افکارو یوه عملي بڼه وه. خو په هندوستان، پاکستان او بنګله دېش کې دغه جماعت د حالاتو له غره سره د ډېر تصادم په پایله کې اوسمهال د زوال په حالت کې دی. دغه ډول نور هم ډېر سیاسي تنظیمونه د طوفانونو غوندې را پورته شوو او د حباب غوندې یې کاسه نسکوره شوه.

د مولانا فراهي ډېر خاص شاگرد مولانا امین احسن اصلاحي د خپل استاد د ژوندلیک په ترڅ کې لیکلي، «په علیگړ کې مولانا د انګریزي او نورو علومو په خوا کې په ډېرې لېوالتیا سره نوې فلسفه هم ور مطالعه کړه. په دې زمانه کې د علیگړ د فلسفې استاد مشهور انګریز ختیځپوه ډاکټر آرنلډ و. مولانا د

ketabton.com - The Digital Library

فلسفي زدکړه خو له آرنلډ نه کوله، خو له ده نه ډېر خوشاله نه و. مولانا آرنلډ صاحب ته هم د هماغه سیاسي ډگر د یوه لوبغاړي په سترگه کتل چې انگرېزانو په علیگړ کې خپور کړی و. د علیگړ حلقې د ډاکټر آرنلډ صاحب د کتاب «د اسلام تبلیغ» ډېره زیاته ستاینه کوله. خو مولانا د دې کتاب ډېر سرسخت مخالف و. ده به ویل، چې دا کتاب په مسلمانانو کې د جهادي روحیې د وژلو لپاره لیکل شوی دی.» ترجمه قرآن مجید، ١٦ مخ.

د نولسمې پېړۍ په دوهمه نیمه او د شلمې پېړۍ په اولنۍ نیمه کې یوه ډله مفکرینو سر راپورته کړ، هغوی ټولو شاوخوا همدې ته ورته فکرونه لرل. همدا وجه ده، چې په دې دور کې لوی لوی تحریکونه را پورته شوو، خو دې ټولو تحریکونو ته د اسلا د احیاء یوازنۍ لاره سیاسي انقلاب ښکارېدله. د دنیوي پایلو تر بریده دا ټول تحریکونه ناکامه و، خو تر دې لوی زیان یې دا پېښ کړ، چې له ناکامي وروسته دې ډول خلکو ته اوس یو کار هم د کولو لپاره په نظر نه ورځي. دغه تحریکونه له اسماني ارادو سره را پورته شوي وو، خو اوس د بې باوري او ماتو حوصلو درجې ته را غورځېدلي او په پوره ډاډ سره دا خبره کولی شو، چې هغه ځواک او شتمني چې دوی په سیاسي جهاد کې ولگوله، که یې د دعوت او تبلیغ په هغو غیرسیاسي لارو کې لگولې وای، چې «د اسلام تبلیغ» په کتاب کې یې یادونه شوې ده، نو د اسلامي احیاء خوب به نن ورځ په واقعیت بدل شوی و.

د دې دور د مفکرینو لویه تېروتنه دا وه، چې قتال او سیاسي حرکتونه یې د شریعت له جهاد سره اشتباه کړل. د مسلمان امت جهاد، دعوت دی؛ نه قتال او سیاست بازي. دا خبره په قرآن کریم کې خورا څرگنده راغلې ده. خو د دې دور د مجاهدینو پښه ډېره زیاته وښویېده. پایله یې دا شوه، چې له یوې پېړۍ راهیسې دوی د سیاست په ډگر کې قرباني ورکوي، او یو چا هم دا اصلي اړتیا ونه پېژندله، چې د حق دین د پیغام لپاره باید د دعوت او تبلیغ فعالیتونه په لاره واچول شي. که دا فکر ورسره وای، نو د دعوتي طرز ادبیات به یې پنځولي و. د دعوتي طرز تنظیم به جوړ شوی و. د

ketabton.com - The Digital Library

دعوتي طرز فعالیتونو لپاره به پلان گذاري کېدله. په اوسني دور کې د دعوت الی الله لپاره ډېر زبردست امکانات پیدا شوي دي. خو دا ټول امکانات او فرصتونه بې کاره پراته دي او ټول خلک د سیاسي قربانیو له بیرغ سره له دې دنیا نه روان دي.

د دې غمناکې تېروتنې جبران دا دی، چې پر دعوتي بنیادونو له نوي سره کار پیل شي. یوازې دعوت او تبلیغ په دنیا او آخرت کې سرلوړي او بریا را په برخه کولی شي. له دې پرته ټول کارونه د «خسر الدنیا و الآخرة» مصداق دي.

ناسم گام هېڅ کله سمې پایلې ته نه شي رسېدلی، ان که یې تر شا د مخلصو او پاکو خلکو ډېر لوی شمېر هم را ټول وي.

یوه پرتلنه

صوفي نذیر احمد کشمیری

که د بودا له مړینې ۲۰۰ کاله وروسته اشوک بودایي مذهب نه وای منلی او د حضرت مسیح له دې دنیا نه له تلو ۳۵۰ کاله وروسته قسطنطین پاچا عیسویت ته غاړه نه وای ایښې، نو ډېر امکان نه برېښي، چې دغو مذهبونو به کوم تاریخي حیثیت خپل کړی وای او شاید دواړو مذهبونو به د خپل وخت د نورو مذاهبو (برهمن ایزم او یهودیت) د افراط او تفریط په خلاف د را پورته شویو ډلو نه ډېر ارزښت نه وو موندلی. خو که اسلام په خپله ابتدایي بڼه د سلو کلونو لپاره د فعالیت فرصت موندلی وای، نو په کومه بڼه چې وروستي پیغمبر حضرت محمد ص د دې دین بنیاد ایښی و، چې یوازې د حضرت ابو بکر او حضرت عمر﵄ د خلافتونو تر پای ته رسېدو پورې په خپل حال پاتې و، نو دا خبره په ډېر ډاډ سره کولی شو، چې ښایي د دنیا لویه برخه به مسلمانه شوې وه او د «کان الناس امة واحدة» عملي انځور به څوارلس سوه کاله مخکې لا لیدل شوی و. خو د ملوکیت د زماني دوام اسلامي ملت د «کنتم خیر امة اخرجت للناس» او «لتکونوا شهداء علی الناس» له مقام نه را وغورځاوه او د یوه دنیوي ملت په توگه یې کټ مټ د بني اسرائیلو

ketabton.com - The Digital Library

او برهمنو غوندې د پېنټپالنې، حسد، کینې او نفرتونو قرباني کړ. د دې بدبختۍ لومړنی مسؤولیت خو د بنو امیه غاړې ته ور لوېږي او وروسته بیا بنو هاشم تر نن ورځې پورې دې بدبختۍ ته د بقا وزرې ورکړې. ګواکې هغه ملوکیت چې بودایت او عیسویت یې په نړیوالو ادیانو بدل کړل او په ټوله دنیا کې یې وځلول، هماغه ملوکیت د اسلام د نړیوالتوب پر وړاندې تر ټولو لوی خنډ وګرځېده.

په دې سربېره، دا هم یوه غمناکه پرتلنه ده، چې مسیحي راهبانو خو د کشف، رؤیا او الهام په مټ د خپل دعوت لوری له بني اسرائیل نه د ټولې نړۍ په خوا بدل کړ، مګر د اسلامي ملت د کشف او رؤیا خاوندانو د خپلو کشفیاتو او رؤیاوو په مټ اسلامي ملت له خپل نړیوال رسالت نه منحرف کړ او د یوه داسې باطنیت لوري ته یې ور مخه کړه، چې په امت کې یې نړیوال اختلافونه وزېږول او د خوب او خیال یوه بېله نړۍ یې ودانه کړه.

شاته تګ هم کله نا کله لوی اقدام وي، خو پر دې یوازې د لویو زړونو خاوندان پوهېږي

د نبي کریم ﷺ له وفات (۱۱هـ) وروسته تر شلو کلونو پورې اسلامي فتوحات ډېر برلاسي روان وو. هره میاشت به د یوې لویې سیمې د فتحې خبرونه راتلل. خو د دریم خلیفه د شهادت (۳۵هـ) له لاسه چې خپلمنځي جګړې پیل شوې، نو شاوخوا تر لسو کلونو پورې د فتوحاتو لړۍ ودرېده. هغه شخص چې دغه بنده دروازه یې بېرته پرانیسته، حضرت امام حسن رض و. په ۴۱هـ کې له خلافت نه تېربدل په سترګو کې د عمل له میدان نه د شاته تلو پربکړه وه. خو دې شاته تګ د اسلام په تاریخ کې د اقدام او عمل نوي فرصتونه وزېږول.

حسن بن علي بن ابي طالب د دریم هجري کال په شعبان کې نړۍ ته راغی. په ۵۰م هجري کال ربیع الاول کې یې

ketabton.com - The Digital Library

له دې نړۍ سره مخه ښه وکړه. دی د خپل پلار د شهادت په وخت کې ۳۷ کلن و. د ده پلار حضرت علي‌رضي الله عنه په ۴۰م هجري کې د روژې میاشتې په اوولسمه په کوفه کې په شهادت ورسیده. دا مهال یوازې عراق او ایران د حضرت علي‌رضي الله عنه په خلافت کې پاتې و. له دې نه علاوه په یمن، حجاز، شام، فلسطین، مصر او داسې نورو سیمو کې د امیر معاویه واکمني وه. د حضرت علي‌رضي الله عنه د خلافت په سیمو کې هم ډېر خلک د پردې تر شا د ده مخالف و. د حضرت علي له شهادت وروسته خلکو له امام حسن سره د خلافت بیعت وکړ، په دې چې حسن د حضرت علي‌رضي الله عنه مشر زوی و.

حضرت حسن د حالاتو نزاکت ته په کتو د خلافت مسؤلیت ته اوږې ورکړې. خو دا چې د اقتدار هوس ورسره نه و، نو ډېر ژر دا ورته روښانه شوه، چې په اوسنیو حالاتو کې په خلافت ټینګار کول به یوازې د ملت د ماتوالي په معنا وي. یو ځل حضرت حسن د یوه واقعبین انسان په حیث خپل کشر ورور حضرت حسین ته ویلي و، چې «زه پوهېږم چې نبوت او خلافت دواړه زموږ په کورنۍ کې نه شي سره یو ځای کېدلی.»

د همدې نزاکت له امله یې د بیعت په وخت کې له خلکو دا لوظ اخیستی و، چې «زه چې له چا سره جنګېږم، تاسو به ورسره جنګېږئ؛ او زه چې له چاسره سوله کوم، تاسو به ورسره سوله کوئ.»

له حضرت علي‌رضي الله عنه نه وروسته د کوفې خلکو حضرت حسن خپل خلیفه وټاکه. بلې خواته د حضرت امیر معاویه لپاره د حضرت علي‌رضي الله عنه له دې دنیا نه تلل یو ډول د ده پرمخ د لارې د خلاصېدو په معنا و. نو څرنګه یې چې د حضرت علي د شهادت خبر واورېده، د ځان لپاره یې د «امیر المؤمنین» لقب غوره کړ او پرېکړه یې وکړه، چې پاتې اسلامي سیمې (عراق او ایران) هم د خپلې واکمنۍ په قلمرو کې ور ګډې کړي. امیر معاویه د بیعت له تجدید وروسته له شپېته زره لښکر سره له دمشق نه کوفې ته حرکت وکړ. کوفې ته له ننوتو دمخه یې امام حسن ته پیغام واستوه، چې له جګړې نه بهتره ده، چې تاسو له ماسره سوله وکړئ

ketabton.com - The Digital Library

او ما د وخت خلیفه ومنئ. له امام حسن سره هم دې وخت کې شپېته زره لښکر و، چې د جګړې لپاره اماده و. خو امام حسن دا اړینه ولیدله، چې مسلمانان له خپل منځي وینو تویولو څخه وژغوري. ده د خلافت له حق نه لاس واخیست او یوازې له شپږ میاشتې خلافت وروسته یې د امیر معاویه په لاس د کوفې په جومات کې بیعت وکړ.

د امام حسن د جذباتي ملاتړو لپاره دا «ذلت» د زغملو نه و. هغوی د دې پرېکړې پر خلاف ډېره زیاته غوغا وکړه. امام حسن ته یې د عار المسلمین (د مسلمانانو پیغور) خطاب وکړ، ویې ویل چې امام حسن کافر شوی دی، کالي یې ور څیري کړل، تر دې چې د توري ګوزار یې پرې وکړ. خو امام حسن په هېڅ حال کې هم د مقابلې او مبارزې سیاست ته زړه ښه نه کړ. او ویې فرمایل:

«خلافت که د معاویه بن ابو سفیان حق و، نو هغه ته ورسېده. او که زما حق و، نو ما هغه ته ور وباښه.»

د یوه تن د شاتګ پایله دا شوه، چې د مسلمانانو خپلمنځي اختلاف، په خپلمنځني نظم او نظام بدل شو او ۴۱ هجري کال چې په اسلامي تاریخ کې به یې د صفین او جمل له جګړو وروسته د دریمې ستري وینلړلې جګړې نوم په برخه شوی و، په عام الجماعت وبلل شو او د اختلاف کال د اتحاد په کال بدل شو. د مسلمانانو هغه ځواک چې په خپل منځي جګړو کې به له منځه تللی و، د اسلام د دعوت او تبلیغ په هڅو کې وکارول شو. حقیقت دا دی، چې کله نا کله شاتګ اصلاً د مخکې تګ په معنا وي، خو ښایي ډېر کم خلک به په دې حقیقت پوهېږي.

ketabton.com - The Digital Library

د کتاب نړۍ

د اوسني عصر په هندو مفکرينو کې سوامي ويويکانند (۱۹۰۲ – ۱۸۶۳) يو مشهور نوم دی. ده په ۳۹ کلنۍ کې ډېر ژر له دې نړۍ سترگې پټې کړې. خو ويويکانند هغه لومړنی شخص و، چې په انگريزي ژبه کې يې هندو فلسفه تشريح کړه او په غربي نړۍ کې يې د ياد اسيايي مذهب د تبليغ ابتدايي بنيادونو کېښودل. تر دې پخوا پخپله په غرب کې هم داسې مفکرين را پورته شوي و، چې غرب يې له هندو فلسفې سره اشنا کړ، چې په مثال کې يې شوپنهاور (۱۸۶۰ – ۱۷۸۸)، ايمرسن (۱۸۸۲ – ۱۸۰۳) او ميکس مولر او داسې نور يادولی شو. خو پخپله د هند له لوري په دې ډگر کې لومړنی د يادونې وړ نوم ويويکانند دی. په ۱۸۹۴ کې دی د شيگاکو پارلمان ته ورغی او د يوه اجنبي مذهبي مشر په حيث ودرېده او خپله وينا يې په دې ټکو پيل کړه: د امريکا خويندو او وروڼو!

ketabton.com - The Digital Library

SISTERS AND BROTHERS OF AMERICA!

د مخاطب کولو دا انداز یې دومره ځانګړی و، چې تر څو دقیقو پورې په ټول تالار کې د لاسونو پړکا وه. د امریکا وګړي چې د آغلو او ښاغلو (لیډیز او جنټلمن) په څېر وچو عبارتونو سره عادي و، له ورورۍ ډک دې خطاب ډېر زیات اغېزمن کړل. په دې سفر کې ویویکانند تر یوې مودې په امریکا کې لیکچرونه ورکړل او هلته یې د لومړني ویدیک مرکز بنسټ کېښود.

په دې وروستیو کې د سوامي ویویکانند د انګریزي لیکونو ټولګه په ۴۵۰ مخونو کې چاپ شوه. په دې ټولګه کې یې ډېر دلچسپ لیکونه راغلي، چې د سوامي صاحب د ژوند او افکارو په اړه ډېرې زیاتې خبرې راته لري. دلته یې مورږ د ۱۷۵مې شمېرې لیک ترجمه را اخلو. سوامي صاحب دا لیک له الموړه سیمې نه په ۱۰ جون ۱۸۹۸ کې لیکلی دی:

«ادویتا (یاني په خدای او مخلوقاتو کې ثنویت نشته، ټول یو دي) په مذهبي او فکري نړۍ کې وروستی حرف او یوازنی دریځ دی، چې یو شخص ترې ټولو مذاهبو او فرقو ته د مینې په سترګه کتلی شي. زه یقین لرم، چې په راتلونکي کې به د روښنفکر انسانیت مذهب همدا ادویتا وي. هندوانو ته دا امتیاز ورکولی شو، چې دوی له نورو نه مخکې دې نظریې ته ورسېدل. خو عملي ادویتا چې ټول انسانیت ته د ځان په سترګه وګوري او د ځان غوندې برخورد ورسره وکړي، په هندوانو کې هېڅ کله نه ده پیدا شوې. بلې خواته زما تجربه دا ده، چې که کوم مذهب تر کافي بریده دې مساواتو ته رسېدلی شي، نو هغه اسلام او صرف اسلام دی. له همدې کبله زه په دې فکر یم، چې د عملي اسلام له مرستې پرته، د ویدانت نظریات که هر څومره غوره او هیښوونکي هم وي، د ټول انسانیت لپاره بې ارزښته دي یا بې ارزښته کېدلی شي. زمونږ د مور وطن لپاره، چې د دوو سترو نظامونو هندویزم او اسلام د یووالي مرکز دی، د ویدانت مغز او د اسلام جسم یوازینی هیله ده.

زه یې د خپل زړه په سترګو وینم، چې د مستقبل روغ هندوستان له اوسنیو

ketabton.com - The Digital Library

ګډوډيو او اختلافونو راوتلی او پرتمين او نه ماتېدونکی هېواد ترې جوړ شوی، چې ترشا يې د همدې ويدانتي مغز او اسلامي جسم لاس دی.

I SEE IN MY MIND'S EYE THE FUTURE PERFECT INDIA RISING OUT OF THIS CHAOS AND STRIFE, GLORIOUS AND INVINCIBLE, WITH VEDANTA BRAIN AND ISLAM BODY.

بې له شکه چې په ادويتاايزم (د خدای او مخلوق ترمنځ د يووالي په نظريه) کې فلسفيانه ښکلا شته ده. خو دا هم يو حقيقت دی، چې له انساني وروروګلوي سره يې هېڅ ډول نېغه راشه درشه نشته، حال دا چې د پخوا زماني فيلوسوفانو په همدې موخه د دې نظريې بنياد ايښی و. حقيقت دا دی، چې د وحدت الوجود په پرتله د وحدت اله او د بني آدم د وحدت عقيده د انساني وروروګلوی او مساواتو لپاره بالکل کافي بنياد دی، او د اسلام تاريخ لړ تر لره د تجربې تر بريده، د دې خبرې ډېر واضح ثبوت راکوي.

د وروروګلوي او مساواتو فکري بنياد هغه مهال په لاس راځي، چې کله په دې پوه شو، چې ټول انسانان د يوه آدم اولاده دي. له دې وروسته دا مهمه نه ده، چې د نسب سلسله تر خدايه پورې ورسوو. اصلي مسئله د مخلوق او مخلوق ترمنځ د اختلاف او تفرقې له منځه وړل دي، نه د مخلوق او خدای ترمنځ. نو ځکه په نسلي بنياد مو چې د مخلوق يو رنګي ومنله، نو دغه مقصد مو هم ترلاسه کړ. له دې وروسته دغه اړيکه تر خدای پورې رسول، له مقصودي پلوه يوه بې ګټې هڅه ده او له عملي پلوه د ثبوت او پوهاوي وړ هم نه ده.

بله خبره دا ده، چې د وحدت وجود نظريه چې ومنو، نو بيا يوازې خدای او انسان د يوه کل اجزا نه جوړېږي، بلکې انسان او لېوه هم په يوه سطحه کې راځي، هغه که بيا انساني لېوه وي يا حيواني لېوه. په دې معنا چې د اختلاف او تصادم مسئله چې اصل مقصود وه، هغه په يوه نوي بڼه ښېرته زموږ مخې ته درېږي.

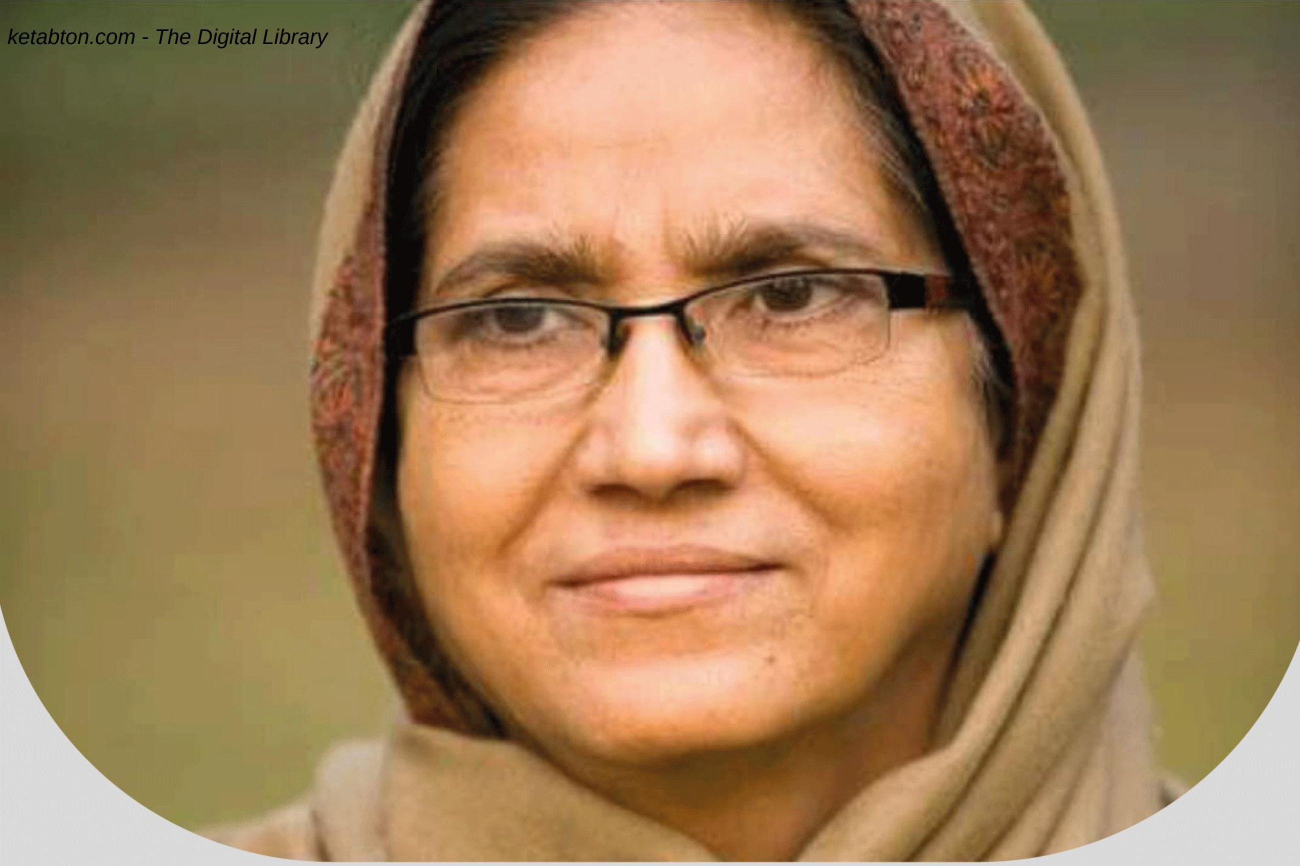
ketabton.com - The Digital Library

اسلام یو نوی ځواک ور پېرزو کړ

فریده خانم

خنساء (۲۴ ه) د اسلامي دورې شاعره وه. اصلي نوم يې تُماضِر بنت عمرو بن الشريد سُلَمية دی. خنساء يې لقب و. وروسته په همدې نوم مشهوره شوه.

خنساء په لويه کورنۍ کې نړۍ ته راغله. پلار يې د مضر د قبيلې د بنو سليم مشر و. دوه ورونه يې د جاهليت په جګړو کې ووژل شوو. دې پېښې ډېره وردردوله. د خپلو ورونو له مړينې مخکې يې تر دوو يا دريو شعرونو ډېر نه شوی ويلی. خو چې هغوی ووژل شوو، له سترګو نه يې اوښکې او له زړه نه يې شعرونه را ووربدل. په دواړو ورونو، په تېره صخر پسې يې خورا دردناکې مرثيې وليکلې. خنساء به پرلپسې مرثيې ويلې او ژړل به يې، تر دې چې د دواړو سترګو ديد يې ختم شو.

د مکې له فتحې وروسته له خپلې قبيلې سره نبي کريم ص ته راغله او د اسلام تېکری يې په سر کړ. ويل کېږي،

ketabton.com - The Digital Library

چې پیغمبرﷺ ته یې خپل څو شعرونه وویل، پیغمبرﷺ ډېر زیات ورنه متاثر شو او ویې فرمایل: «نور هم ووایه خنساء»، بیا یې څو نور شعرونه هم ورته زمزمه کړل.

خو د پېغلتوب په زمانه کې چې کومې ښځې د خپل ورور مرگ ونه شو زغملی، اسلام دومره ځواک ور وبانښه، چې په زړبودن کې یې خپل ټول زامن د خدای په لاره کې قربان کړل. څلور زلمي زامن یې و. څلور واړه یې د قادسیې جگړې ته اماده کړل. څلور واړه ولاړل او څلور واړه په جگړه کې شهیدان شوو. کله چې خبره شوه، چې زامن یې شهیدان شوي، نو د ژړا او وېرنو په ځای یې ډېر په صبر او سکون دا خبره واورېده او بیا یې وویل، «د هغه خدای شکر په ځای کوم، چې د خپلو زامنو په شهادت یې ماته عزت را وبانښه او په دې هیله یم، چې هماغه خدای به مې له هغوی سره یو ځای کوي.»

په ۱۸۸۴ کې سید جمال الدین افغاني او مفتي محمد عبده په پارس کې وو، دوی په دې خبره پوه وو، چې لوی کار دا دی، چې په غربیانو کې باید اسلام خپور شي او د دې کار مؤثره لاره قرآن کریم دی. خو دوی او له دوی وروسته ټولو د

نبي ورتیا خاوندانو خپل عمرونه او ابزار و وسایل په بې معنا غونډې سیاسي مبارزو او غوغاوو کې ضایع کړل.

سید جمال الدین افغاني وویل: که د اروپا خلکو ته په سمه توگه د اسلام دعوت وشي، نو دوی د اسلام منلو ته پوره اماده دي، ځکه اروپایانو چې اسلام او نور ادیان په مقایسوي میتود وڅېړل، نو ویې لیدل چې په عقیده او عمل کې د اسلام له مخې په دواړو کې ډېر زیات فرق دی. او په لویدیځو قومونو کې د اسلام منلو ته تر ټولو ډېر نږدې خلک د امریکا وگړي دي. د دې وجه دا ده، چې د دوی او اسلامي ملتونو ترمنځ هغسې پخوانۍ دښمنۍ نشته، چې د مسلمانانو او اروپایي قومونو ترمنځ موجودې دي.

اسلام ته د غربیانو د پام کولو لپاره تر ټولو لویه ذریعه قرآن دی. د قرآن دعوت د سوچه اسلام په لور بلنه ده. خو دوی چې د قرآن کریم د منونکو ویجاړ حالت ته گوري، نو له دې امله له قرآن کریم نه واټن نیسي. اوس که موږ غواړو، چې نور قومونو اسلام ته را مات شي، نو لومړی باید پر هغوی حجت ودروو، داسې چې موږ خپل ځان په اسلامي صفاتو ورنگوو.

ketabton.com - The Digital Library

که نه وي، بيا خپل ځان پوره مسلمان نه شو ګڼلی.

د قرآني لارښوونو د فضايلو په هکله سيد افغاني وويل: همدا قرآن هغه کتاب دی، چې له فلسفي لارې يې حقايقو ته د رسېدو لاره روښانه کړه. د قرآن کريم په ګڼو آيتونو کې دا ډول پوښتنې راغلي دي، چې داسي ولې، هغسې ولې؟ او له مخاطب نه غوښتل شوي دي، چې دې پوښتنو ته معقول ځوابونه ووايي. او فلسفه له دې ډول پوښتنو پرته بل هيڅ هم نه ده.

دوی وويل: د قرآن کريم له نزول مخکې عرب خلک په ډېر لوبدلي حالت کې وو. خو ۱۵۰ کاله نه و تېر شوي، چې د خپلې زمانې اباده نړۍ يې فتحه کړه. او د نړۍ له نورو اقوامو نه په سياست، علم، فلسفه، صنعت، تجارت او هر شي کې وړاندې ولاړل، او په خدای قسم دا ټول د قرآن کريم برکت و. هغه قرآن چې د پخوانيو قومونو د هدايت لپاره کافي و، نو نن ورځ هم دا کتاب د اوسنيو قومونو د هدايت لپاره بالکل کافي دی.

سيد جمال الدين لوی عالم و او د اسلام او مسلمانانو په حقيقت يې ډېر ښه ځان پوه کړی و. له ده نه خلکو ته ډېره زياته ګټه رسېدلی شوی. خو ده خپل ټول پام سياست ته واړاوه او پايله يې دا شوه، چې د ده استعداد او وړتياوې بېکاره ولاړې.

زه حيرانه يم، چې په اوسنی زمانه کې ټول د ښو وړتياوو مسلمانانو او د دوی مهالنيو خپرونو خپله ټوله توجه سياست ته اړولې ده او د تعليم او تربيې له کار نه يې مخ اړولی دی، چې تر بل هر شي ډېر مهم او د نورو ټولو شيانو د ملا تير جوړوي.

سيد جمال الدين د ډېرو عجيبو او نادرو کمالونو سړی و. که دوی د تعليم او تربيې په برخه کې کار کړی وای، نو اسلام ته به يې ډېره زياته ګټه رسولې وه. زه چې په پاريس کې وم، نو دا خبره مې ورته وکړه، چې «له سياست نه به تېر شو او د حکومت له سترګو لرې د زلميانو او ځوانانو تعليم او تربيې ته به کار ووايو. که داسې وکړو، نو په لسو کلونو کې به زموږ يوه ډله اماده شي او دغه ډله به په ټوله نړۍ کې د اصلاح او تبليغ کار په ډېر برياليتوب سره سرته ورسوي.» خو ده ځواب راکړ، چې «ته حوصله ماتوونکي خبرې کوې.»

ketabton.com - The Digital Library

دا بریا یوازې د جذباتي اقدام پایله نه وه، دا بریا د سنجول شوي پلان په مټ ترلاسه شوه

«بحر ظلمات میں دوڑا دیئے گھوڑے ہم نے» د علامه اقبال د دغي مسرې په څېر خبرو، چې د ظلمتونو په بحر کې مو اسونه وځغلول په مسلمانانو کې د جذباتي او بې سنجشه اقدامونو ذهنیت روزلی دی. حال دا چې پخپله په دې شعر کې یوې داسې پېښې ته اشاره شوې ده، چې هغه یو سنجول شوی اقدام و، د جذباتو په تاثر کې وهل شوی خېز نه و.

په ۱٦ ه کې اسلامي لښکر د سعد بن وقاص په رهبرۍ د عراقي سیمو په فتحو کې بوخت و. د بهره شیر له فتحې وروسته یې مخې ته د دجلې سیند غځېدلی و او بلې خوا ته یې د ایرانیانو مهم ښار «مداین» و او هلته ایرانیانو ډېره مضبوطه کلا جوړه کړې وه. ایرانیانو له بهره شیر نه د تېښتې پرمهال د دجلې پل مات کړ او تر لرې لرې ساحو پورې یې یوه کښتۍ هم روغه پرې نه ښوده، چې اسلامي لښکر له سیند نه پرې تېر شي.

سعد بن وقاص په سبا ورځ په خپل اس سپور شو او په دې خبره سیند ته ور کوز شو:

نستعین بالله ونتوکل علیه حسبنا الله ونعم الوکیل ولا حول ولا قوة الا بالله العظیم. «له خدایه مرسته غواړو، پر هماغه توکل کوو. خدای راته کافي دی او هماغه غوره مرستندوی دی. له ستر خدای پرته له هیچا سره هم ځواک او قوت نشته.»

د سعد بن وقاص په لیدو نور کسان هم زړور شوو او ټول لښکر له خپلو اسونو سره سیند ته ور ګډ شو. لښکر له نیمایي نه ډېر له سیند نه تېر شوی و، چې په

ketabton.com - The Digital Library

دې وخت کې ایراني لښکر، چې د سیند بلې غاړې ته ولاړ و، د غشیو باران پرې وورواوه.

په سیند کې ولاړ لښکر د دې ناڅاپي مصیبت مقابله نه شوی کولی. نو هغه څه و، چې دا پوځ یې له تباه کېدو وژغوره؟ دا کوم تصادف نه و، او نه مازې د جذباتو معجزه وه. یو سنجول شوی پلان و او هر څه چې وشول، ټول د هغه پلان له مخې و، چې له مخکې نه یې سنجولی و.

د دې حالت له پېښېدو وروسته سعد بن وقاص منظمه مشوره وکړه. سره له دې چې سعد بن وقاص په الهي نصرت باندې د باور له مخې سیند ته ور کوز شوی و، خو په خوا کې یې ټول حالات په بشپړ ډول څېړلي او د راغلي آفت اټکل یې دمخه لا لګولی و. تاریخ راته وايي، چې کله چې سعد بن وقاص په سیند باندې د اس د ور ګډولو اراده وکړه، نو خپل لښکر ته یې وویل، «په تاسې کې داسې زړور مشر څوک دی، چې د خپلې ډلې په ملتیا دا ژمنه وکړي، چې له سیند نه د تېرېدو په وخت به مو د دښمن له احتمالي برید نه وژغوري.» ایراني پوځونو چې د دجلې په سیند کې پر نښتي اسلامي لښکر غشي ورول پیل کړل، نو د عاصم بن عمرو ډلګۍ سمدستي لاس په کار شوه. دې ډلګۍ په ایراني غشي ویشتونکو پرلپسې دومره زورور غشي وار کړل، چې هغوی یې دفاعي حالت ته اړ ویستل. ایراني سرتېري په لوی شمېر ټپیان او هلاک شول، تر دې چې د تېښتې لاره یې ونیوله. په دې شېبو کې اسلامي لښکر له سیند نه واوښت او بلې غاړې ته ورسېده، او هلته یې پر ایراني لښکر له سخت یرغل وروسته د مداین ښار ونیوه.

ketabton.com - The Digital Library

د اختلاف زيان تر کومه رسيږي

له عربستان نه د اسلام سېلاب راپورته شو او په شاوخوا هېوادونو داسي خپور شو، چي د هغو ژبه او تمدن يې هم ور بدل کړل. دا پېښه يوازي يوه استثناء لري، او هغه ايران دی. په تاريخ کي يو مهم سوال دا دی، چي اسلام د خپلو گاونډيو هېوادونو ژبه او تهذيب ور بدل کړل، خو په ايران کي يې د مذهبي بدلون په برخه کي له کاميابېدو سره، سره د هغې سيمي ژبه وربدله نه کړه.

د دې سوال ځواب د امويانو او عباسيونو په سياسي جگړو کي لټولی شو. د اموي خلافت په ځای د عباسي خلافت د پاڅون غورځنگ په دوهمه هجري پېړۍ کي پيل شو. په دې غورځنگ کي يوې خوا ته هغه خلک وو، چي له سياسي ارادو سره را پورته شوي وو، چي د دې ډلې مشر محمد بن علي بن عبدالله بن عباس بن مطلب و. بلې خوا ته مذهبي خلک وو، چي د اصلاحي جذبې له مخې يې په دې غورځنگ کي گډون کړی وو. عبدالله بن محمد بن حنفيه بن علي بن ابي طالب په همدې دوهمې ډلې پورې تعلق درلود. د محمد بن علی زوی ابراهيم و، چي په ۱۲۴هـ کي د خپل پلار له مړيني وروسته د دې غورځنگ «امام» وټاکل شو. ابو مسلم خراساني چي د عباسي سلطنت په قيام کي يې مهمه ونډه درلوده، يو عادي کاريگر و، چي د اسونو زينونه به يې جوړول. د ابو مسلم غوره شخصيت او ښې جوړې صلاحيت ته په کتو امام ابراهيم دی د خپل هدف لپاره وگماره او د خپل استازي په توگه يې خراسان ته ولېږه.

عباسيانو چي غلبه ومونده، نو د بنو اميه په فرد، فرد پسي وگرځېدل او له تېغه يې تېر کړل. تر څو په راتلونکي کي يې سياسي واک ته هېڅ ډول گواښ پاتې نه شي. په دې زمانه کي امام ابراهيم، ابو مسلم ته ډېر په ټينگار وليکل، چي «په خراسان کي هېڅ عربي ژبی ژوندی مه پرېږده.» په خراسان کي

ketabton.com - The Digital Library

د بنو امیه پلویان همدا عرب قبایل وو، چې د خراسان له فتحې وروسته یې هلته استوګنه غوره کړې وه. له دې پرته د خراسان اصلي وګړي، چې نوي مسلمانان شوي وو، هغوی په اسانه عباسي واک ته غاړه ایښودلی شوه. خو ډېره اندېښنه له عرب قبایلو وه، چې هسې نه د عربیت له امله د بنو امیه ملاتړ وکړي او د نوو واکمنو لپاره سرخوږی جوړ کړي.

ابو مسلم ایراني نسله و او له دې امله ده خپله هم غنوښتل، چې خپل هېواد د عربو له استیصال نه وژغوري. د امام ابراهیم عباسي له لاربښوونو وروسته خو ابو مسلم د خپلې خوښې په دې کار کې لا ډېر زړور شو. ده په خراسان کې ټول عربي مېشته وګړي له یوې مخې ختم کړل. دا عرب قبایل چې په خراسان کې اباد و، د نورو ګاونډیو هېوادونو په څېر دلته هم په دې هڅو کې وو، چې د دې سیمې ژبه، کلتور او تمدن هم عربي کړي. دوی د دې سیمې د مذهب په بدلولو کې خو بریالي شوي وو او اوس د ژبې او تمدن د بدلون عمل په ډېر بریالیتوب سره روان و، خو د ابو مسلم له لورې ډېله ییزې وژنې دې ټول عمل ته د پای ټکی کېښود. ایراني ژبه او ایراني تمدن بېرته د مرګ له خولې ژوندی راووت. ایران او خراسان چې د مصر، شام او عراق غوندې به نن ورځ د عربي نړۍ برخه وه، بېرته یو فارسي وطن شو.

په تاریخ کې ډېر ځله داسې پېښ شوي دي، چې د سیاسي سربازانو د سیاست بازیو له لاسه د سمون او رغونې ډېر اړین کارونه نیمګړي پاتې شوي او وروسته یې خورا دردوونکې پایلې لرلې دي. د څو کسانو د لنډمهاله خواهشاتو او غرایزو له امله قومونو او هېوادونو تر پېړیو پېړیو پورې ډېر بد وضعیت ګاللی دی.

ketabton.com - The Digital Library

د پند شيبې

د لويديځ پاکستان والي امير محمد خان (مړ ۱۹٦۷ء) په اروپا کې د زراعت په ځانګه کې لوړې زدکړې کړې وې. د ولسمشر ايوب د حکومت په دوره کې په پاکستان کې د «زرغون انقلاب» لپاره هسکه شمله بايد امير محمد خان ته ور وتړو، چې په دې وخت کې د پاکستان د خوړو او کرنې د کميسون مشر و او وروسته د خپلو خدمتونو لپاره د والي مقام ورکول شو. امير محمد خان د مشرقي تمدن يوه بشپړه بېلګه وه. دی د ولايت په مقام کې په روژې او لمانځه کلک ولاړ انسان و او د کور ښځې به يې همېش په پرده کې اوسېدې.

د پاکستان په دريم پلان کې چې د نفوسو د کنټرول په خاطر ډېرش کروړه بوديجه ځانګړې شوې وه، نو امير محمد خان يې ډېر سخت مخالفت وکړ. خبره ډېره لويه شوه، تر دې چې صدر ايوب په ډېره زښته ژبه وويل، چې که نفوس مو کنټرول نه کړ، نو يوه ورځ به داسې راشي چې د غلې د کمښت له لاسه به يو پاکستانی، بل پاکستانی ژوند کباب کړي او وبه يې خوري. خو د خوشالي ځای دا دی، چې په دې وخت کې به زه ژوندی نه يم.

امير محمد خان پر سپتمبر ۱۹٦٦ کال کې د والي له دفتر نه استعفا ورکړه. او خپل پلرني ټاټوبي کالاباغ ته راستون شو. دلته يې کښتونه او باغونه وو. خو په کاله کې يې د ځمکو په سر لانجې را پورته شوې. بلاخره يوه ورځ ده پخپله د خپل زوی ملک محمد اسد خان په خلاف ټوپک راپورته کړ. په خپل زوی يې ډز وکړ، خو مرمۍ يې د زوی اوږه ټيپې کړه او ترې تېره شوه. اوس د زوی نوبت و. زوی يې شپږ مرمۍ د پلار په سينه کې ور خښې کړې. امير محمد

ketabton.com - The Digital Library

خان ځای په ځای ساه ورکړه.

هغه شخص چې د نفوسو کنټرول يې ناروا باله او د همدې په سر يې ګورنرې پرې ايښې وه، د خپل زوی په خلاف توپک په لاس ودريده، سره له دې چې په دې نښته کې ځوان زوی په بوډا پلار برلاسی شو او پايله يې په برعکس شکل راووته.

مولانا شبلي نعماني (۱۸۵۷ – ۱۹۱۴) اتيا کاله پخوا په خپل کتاب الکلام کې ليکلي و، چې د «راتلونکې نړۍ» وجود د عقل په مټ نه شو ثابتولی. تر دې پخوا امام غزالي هم دا خبره کړې وه. خو نن ورځ د موجوده دنيا په څېر د بلې دنيا وجود يوه ثبوت شوې پديده ګرځېدلې ده.

لاندې مو يوه بشپړه مقاله راوړې او دا مقاله د دې يو مثال دی، چې عصري علومو په څه ډول هغه مذهبي حقايق «په عقلي ډول» په ثبوت رسولي، چې پخوا يوازې د قياسي بحثونو سوژې ګڼل کېدلې.

د ساينسي روښونو په مټ حقيقت لټوونکي اوسمهال په دې نظر دي، چې کاينات جوړه يي خاصيت لري. زموږ د دنيا په خوا کې يوه بله دنيا هم شته، چې له اوسنۍ دنيا سره متوازي خپل بېل وجود لري. هغه دنيا زموږ له دنيا نه ډېره پايداره ده، خو دا چې هغه دنيا د دې دنيا، ضد ده، نو ځکه هغه بله دنيا په سترګو نه ليدل کېږي.

دا هماغه خبره ده، چې په قرآن کريم کې ۱۵۰۰ کاله پخوا شوې وه. قرآن ويلي و، «او د هر شي مو جوړې پيدا کړې دي چې تاسې نصيحت واخلئ. هر شی چې جوړه لري، نو د دې دنيا جوړه چېرته ده، چې دواړه سره يو ځای شي او بشپړ شي. (ذاريات – ۴۹)

د دنيا دغه جوړه (آخرت) پنځوېشت کاله پخوا يوازې يوه قياسي خبره وه، خو نوي علم د ساينسي روښونو په مټ د هغې وجود په ثبوت ورساوه. دې ته ورته ډېرې نوې موندنې دي، چې په اوسنۍ زمانه کې يې الحاد په يوه بې بنياده خبره بدل کړی دی، او که د دې روښونو په مرسته علمِ کلام ترتيب شي، نو دا به د لرغوني علم کلام په مقابله کې داسې وي لکه د تلوار په مقابله کې اټوم بم.

ketabton.com - The Digital Library

دلته یوه بله مخفي دنیا ده چې زموږ له نړۍ سره متوازي وجود لري

تر ۱۹۲۸ کاله پورې ساینسپوهان په دې اند وو، چې اټوم یوازې د دوه ډوله ذراتو مجموعه ده: پروټون چې مثبت چارج لري او الکټرون چې منفي چارج لري. خو په همدې کال پال ډیراک، چې مبتکر او ریاضیکي ساینسپوه و، د ذراتو په اړه یوه نوې نظریه وړاندې کړه او د نوي قسم ذراتو د امکان خبره یې وکړه، چې تر اوسه پورې تجربي ساینسپوهان ترې ناخبره وو.

ده وویل، چې «د دې ذرې کتله د الکټرون په اندازه ده، خو چارج یې له الکټرون سره مخالف دی، او دې ذرې ته انتي الکټرون نوم کارولی شو.» په ۱۹۳۲ کې انتي الکټرون کشف شو. کې اندېرسن دغه الکټرون په کایناتي وړانګو کې کشف کړ او پازیټران نوم یې پرې کېښود. دا لومړنۍ انتي ذره وه، چې

ketabton.com - The Digital Library

انسان وپېژندله. له هغې ورځې تر ننه پورې له ۳۵ نه ډېر د اټوم ابتدايي ذرات پېژندل شوي او که د هستې ټولې ذرې وشمېرو، نو شمېر يې ۲۰۰ ته رسېږي، ځکه چې د اټوم هره ذره يوه ضد ذره هم لري. پروټون يو ضد پروټون هم لري.

نيوټرون يو انټي پروټون هم لري او داسې نورې ذرې هم. په دې برخه کې تر دې دمه يوازې درې استثناوې منل شوې دي: فوټون او دوه ډوله نورې ذرې.

د جوړه يي ذرو بنيادي خاصيت دا دی، چې کله له يو بل سره يو ځای شي، نو دواړه يو بل فنا کوي، خو دغه فنا د مادې د کلي فناکېدو په معنا نه وي، هغسې چې ځينې فيلوسوفان فکر کوي. په ساينس کې د «فنا» اصطلاح په دې معنا کارېږي، چې يوه ابتدايي ذره د مادې يا انرژي په يوه بل شکل باندې بدلېږي. مثلا د پروټان شکل هم اخيستلی شي، چې په صفر کتلې کې موندل کېږي. د مثال په ډول پازيټرون چې له الکترون سره ټکر وکړي، نو سمدستي يو بل فنا کوي او دوه فوټونونه منځته راځي. د دې معنا دا ده، چې د اټوم او انټي اټوم ټکر په خورا لوړه کچه انرژي توليدوي. په اصل کې د مادې او انټي مادې د فنا کېدو په پايله کې له يورانيم نه د توليد شوې انرژي په پرتله زر چنده او د ترمو هستوي انرژي په پرتله ۱۳۳ چنده ډېره انرژي توليدېږي، چې په دې ډول به يوه ورځ انسان وتوانېږي، چې د انرژي نه ختمېدونکو سرچينو ته لاسرسی پيدا کړي.

يو ځل مو چې انټي ذره ومنله او وجود يې په ثبوت ورسېده، نو طبعا د دې نتيجه دا ده، چې ساينسي فکر به انټي هسته او انټي اټوم هم په نظر کې نيسي. مثلا په يوه انټي هايډروجن اټوم کې به د منفي چارج يو انټي پروټون هم وي او په شاوخوا کې به يې د مثبت چارج الکترون (پازيټران) هم تاوېږي. ډيوټريوم، د

هايډروجن يو آيزوټوپ دی، چې په خپله هسته کې يو پروټان او يو نيوټرون لري، خو اوس به د انټي ډيوټريوم هسته له يوه انټي پروټون او يوه انټي نيوټرون نه رغېدلې وي. د همدې نږدې وختونو خبره ده، چې ساينسپوهانو انټي ډيوټريوم هم کشف کړ. په دې باندې انټي اکسيجن، انټي اوسپنه او داسې نور هم قياس کولی

ketabton.com - The Digital Library

شو. طبيعي ده، چې له دې وروسته به بل ګام انتي ماده او انتي دنيا وي.

زموږ په دنيا کې ټولې انتي ذرې په بې ثباته شکل کې دي. خو په انتي دنيا کې به ټولې ذرې په ثابت حالت کې وي. ځکه چې د ټولو اټومونو هستې به منفي چارج لري او ټول الکترونونه به مثبت چارج لري. د انتي نړۍ وجود له عقل نه ډېره لرې خبره نه ده. له آره خو د دغه ډول انتي نړۍ د وجود امکان په لومړي ځل په ۱۹۳۳ء کې ډيراک په يوه ليکچر کې وښوده. خو تر اوسه پورې هېڅ ساينسپوه د دې خبرې پخلی نه دی کړی.

په دې لاره کې پراته مشکلات څه دي؟ په خپله دنيا کې موږ لرې شيان د فوټون په مرسته پېژنو، چې د برقي مقناطيسي وړانګو ذرې دي. اوس که انتي نړۍ وجود لري، نو هغه به هم له ځانه دغه ډول فوټونونه خپروي، چې په ورته وخت کې ذرې هم دي او انتي ذرې هم. انتي نړۍ که لرې وي يا نږدې، خو امکان يې شته چې رڼا يې د فوټون په شکل کې وي، چې مسلسل موږ ته را رسېږي. خو موږ دغه فوټونونه د خپلې مثبتې نړۍ د شيانو له نور څخه بېلولی او په سترګو نه شو ليدلی. په اصل کې نيوټرينونه بايد د انتي نړۍ په پېژندو کې راسره مرسته وکړي. خو نيوټرينونه او انتي نيوټرينونه خورا فراري ذرات دي او نيول يې ډېر مشکل کار دی.

ګڼشمېر ساينسپوهان په دې فکر دي، چې انتي نړۍ له موږ نه بېله او زموږ له نړۍ سره متوازي وجود لري. که کاينات يوازې د ذرې او انتي ذرې له پلوه نسبي نه وي، بلکې د مادې او انتي مادې له پلوه هم نسبي وي، نو بيا خو له انتي مادې نه جوړه شوې يوه بله دنيا هم بايد وجود ولري. د سترې چاودنې (Big Bang) نظريه په دې فرضيې ولاړ ده، چې شاوخو ۱۰ يا ۲۰ بيليونه کاله پخوا ټوله ماده په جامد حالت کې د ابتدايي اټوم په بڼه موجوده وه او د فوټون انرژي يې لرله. که کاينات په رښتيا متناسب وي، نو له لويې چاودنې سره به فوټون، د مادې او انتي مادې په حالتونو کې يو ځای شوي او د نړۍ او انتي نړۍ د جوړولو لپاره به وبله بېل شوي وي. دا نظريه لومړی ځل سويډني ساينسپوه آسکر کلين وړاندې کړه. د دغې نظريې په اساس مشهور ستورپوه هينز الفوين

ketabton.com - The Digital Library

په ۱۹٦۳ء کې د بېلوالي د میکانیزم احتمال څرګند کړ، داسې چې په یوه کهکشان کې ماده او انټي ماده دواړه موجود وي. خو تر اوسه پورې د دغه میکانیزم تګلاره نه ده ټاکل شوې، چې له مخې یې دا معلومه شي، چې د یوه پېژندل شوي کهکشان په څوا کې دې بل انټي کهکشان هم وي او یا دې زموږ په نړۍ پورې تړلې یوه بله انټي دنیا هم موجوده وي.

تر دې ځایه پورې موږ په انټي نړۍ غور وکړ، چې یوازې منفي ماده په‌کې وي. دا د ډیراک انټي نړۍ وه. خو موږ پوهېږو، چې ټوله ماده او ټول جسمونه په مکان کې حرکت کوي او په زمان کې وجود لري. زموږ په دنیا کې دا درې واړه – ماده، زمان او مکان – مثبت دي. د ډیراک انټي نړۍ چې موږ یې په تلاش کې یو، هغه به یوازې منفي ماده وي، حال دا چې زمان او مکان به یې مثبت وي. خو د الجبر د منفي قیمتونو په څېر موږ د منفي زمان او منفي مکان احتمالي وجود هم منلی شو. په داسې حالت کې درې واړه توکونه – زمان، مکان او ماده – د انټي نړۍ اوه ببل وجودونه جوړوي. زموږ مثبته دنیا چې ورسره یو ځای شي، نو ټولټال اته وجودونه به شي. د انټي نړۍ له اوو وجودونو څخه یو یې، چې مکان، زمان او ماده درې واړه به یې منفي وي، په ظاهر کې تر ډېره پورې انټي نړۍ ده.

د شوروي اتحاد ډاکټر ګستاف نان د ریاضیاتو په مټ د منفي انټي نړۍ په هکله دومره پخې خبرې کړې دي، چې ان مخالفین یې هم د ډېر متوازن تصور په سترګه مني. د ډاکټر نان په انټي نړۍ کې هر شی – مکان، زمان او ماده – له یو بل نه په مخالف جهت کې د فرار په حال کې دي. له تیوریکي پلوه دا خبره ناممکنه نه ده. په دغه ډول انټي نړۍ کې هم هماغه فطري قوانین یا په بله وینا، د فطرت قوانین د عمل په حال کې دي، چې زموږ په نړۍ کې دي. خو موږ چې خپله دنیا پېژنو، نو بیا دا انټي دنیا چېرې ده؟ آیا نن ورځ موجوده ده؟ آیا د «لویي چاودنې» له ابتدایي اتوم نه پخوا موجوده وه؟ د دغې انټي نړۍ وجود موږ په دې ډول ډېر ښه درک کولی شو، چې

ketabton.com - The Digital Library

په دې انتي نړۍ کې هر څه په سرچپه حالت کې ومنو او بله دا چې دغه انتي نړۍ د ابتدايي اتوم په شکل کې جامده نه وه. بيا يو لوی انقلاب پېش شو، زمان ودرېده او انتي نړۍ د مثبتې نړۍ حالت غوره کړ او همدا نن ورځ زموږ دنيا ده.

د دغه ډول يوه حالت لپاره هېڅ شی هم ناممکن نه دي. مگر دوکتور نان وايي، چې دغه پېښه د ساينس د معلومو تيوريو او قوانينو په مټ نه شو بيانولی. دی په دې اند دی، چې هغه ضد دنيا نن ورځ هم شته ده، خو له موږ نه خپلواکه او زموږ له نړۍ سره متوازي خپل بېل وجود لري. د نړۍ او انتي نړۍ ترمنځ څه اړيکه ده؟ آيا د ارتباط يوه داسې آله شته، چې زموږ دنيا له انتي دنيا سره پرې تعلق ټينګ کړي؟ ماده او انرژي له «هېڅ» څخه نه شي پيدا کېدلی. او دا هم امکان نه لري، چې له اغېز پرېښودو پرته فنا شي. خو تاسو يو «بليک هول» په نظر کې ونيسئ. بليک هول له منځه تللی ستوری دی، چې د جاذبې زوروره قوه يې رڼا ته اجازه نه ورکوي، چې ترې خپره شي او په دې ډول دغه ستوری په سترګو نه ليدل کېږي. تر دې دمه يو بليک هول هم د اثبات تر بريده نه دی پېژندل شوی، خو ډېری ستورپوهان په دې باور لري، چې کواسر او پولسار په اصل کې بليک هولونه دي، چې د غازونو د اېکسرې وړانګو د خپرېدو له لارې خپل وجود راته ښيي.

د امکان له پلوه په کاينات کې وايټ هولونه (سپين غارونه) هم شته دي. د دغو غارونو په مرسته ماده يا وړانګې په يوه نا معلوم ډول په فضا کې خپرېدلی شي. خو آيا د بليک هول او وايټ هول ترمنځ کومه اړيکه شته؟ و دې شي، چې يوه داسې وسيله به وي، چې دواړه به له يو بل سره نښلوي او د دې امکان هم شته، چې په بليک هول کې غايبه شوې ماده به بېرته په يوه وايټ هول کې ځان ښکاره کوي. د دوکتور نان په اند، بليک او وايټ هولونه د نړۍ او انتي نړۍ ترمنځ د مرکز په توګه منلی شو. خو تر دې دمه دا ټولې خبرې فرضيې دي. د نان په انتي نړۍ کې د منفي چارج جسمونه په زماني بعد کې سفر کوي. په دې معنا چې دغه نړۍ د معکوس زمان

ketabton.com - The Digital Library

کاینات دی. بنايي کاينات او انتي کاينات به له یو بل سره په يوه ترلي او يو بل پورې بل تعلق لري. هره دنیا د بلي دنیا په مقابل کې يوه انتي دنيا ده. دا یو ډول د اتحاد، خپلمنځي نفي او اتحاد، او له خپل مخالف سره د مقابلې حالتونه دي. کاينات را ټولېږي او پراخېږي او همدا د نړۍ د پېښو اصلي ريښه ده.

او د اصلاح جذبې چې په سیاسي ارادو بدلې شي

ابو علي محمد بن علي بن مقله (۳۲۸ – ۲۷۲ هـ) ډېر بې سارى هنرمند و. ده لرغونی عربي لیک (کوفي لیک) اصلاح کړ او ډېر ښکلی او جامع لیک یې تری ساز کړ. په لومړيو کې يې په شپږ دینارو میاشتني معاش په عباسي حکومت کې د کاتب دنده ترسره کوله. خو خپل فني کمال د خلیفه تر درباره ورساوه او په دربار کې يې دومره مقبولیت وموند، چې شاوخوا د درېو پاچاهانو وزیر پاتې شو. لومړی د مقتدر بالله عباسي (۳۲۰ – ۲۸۲)، بیا د هغه د ورور قاهر بالله (۳۲۲-)، او بیا د راضي بالله (۳۲۹ – ۲۹۷). یاده دې وي، چې په پخوا زمانو کې «وزیر» د لومړي وزیر په معنا و، چې نن ورځ یې وزیر اعظم هم بولو، ځکه چې پاچا به يوازې يو وزیر درلوده، او ټول واک به يې د ده په لاس کې و. د مقتدر بالله په ابتدايي کلونو کې حامد بن عباس وزیر و؛ نو کله یې چې علي بن عیسی الجراح د حامد بن عباس د مرستیال په توګه وټاکه، نو خلک ډېر زیات حیرانه شول. په دې اړه د یوه شاعر د نظم یو بیت داسې و، چې

اعجب من كل ما رأينـا
ان وزيــــرين فى بـــلاد

ژباړه: ډېره عجيبه خبره چې تر دې دمه موږ لیدلې، دا ده، چې په يوه وطن کې دوه وزیران ټاکل شوي.

د ابن مقله دغو منصبونو د ده د فن په پرمختګ کې ډېره زیاته مرسته ورسره کولی شو. که ده له دې فرصتونو د لیکنې هنر او په دې پورې اړوند نورو برخو کې د

ketabton.com - The Digital Library

پرمختګ او ځېرنې لپاره ګټه اخیستي وای، نو نه یوازې عربي لیکدود به د خپل کمال هسکو ته رسېدلی و، بلکې و دې شي، چې د لیکنې او کتابونو په ډګر کې هغه اختراعات چې له ده وروسته وشول، د ده په زمانه کې لا رامنځته شوي وای. مثلاً کاغذ له ابن مقله نه اته سوه کاله پخوا په ۱۰۵م کې په چین کې اختراع شو. د کاغذ مخترع سائی لون و، چې د ابن مقله په څېر د چینايي امپراتورانو وزیر و. په روسي ترکستان کې د عربانو او چینایانو د جګړو په ترڅ کې ځینې چینایان د مسلمانانو په لاس بندیان شول، دوی د کاغذ جوړونې په فن خبر و. مسلمانانو په سمرقند کې په دوی کاغذ جوړ کړ. تر دې وروسته په ۷۹۵م کې په بغداد کې د لاسي کاغذ صنعت رامنځته شو. خو د ماشین په مټ د کاغذ جوړونې پروسه لومړی ځل په ۱۷۵۰م کې په هالینډ کې پیل شوه. د رولونو په شکل کې د کاغذ جوړونې صنعت په ۱۸۹۸م کې په فرانسه کې پیل شو. دغه راز د چاپ صنعت لومړی ځل غالبا چینایانو په ۷۷۰ء کې ایجاد کړ. دا د ابن مقله (۹۴۰ – ۸۸۵م) له زوکړې شاوخوا ۱۱۵ کاله پخوا زمانه وه. د چاپ لرغوني نمونه له دې نه هم مخکې په پنځمه میلادي پېړۍ کې په چین کې موندل شوې وه. په اروپا کې پرمختللی چاپ په پنځلسمه میلادي پېړۍ کې ګوتن برګ ایجاد کړ او بایبل یې پرې چاپ کړ. خو په اسلامي نړۍ کې د چاپ صنعت د نیولین په لاس په ۱۷۹۸م کې لومړی ځل مصر کې راښکاره شو.

ابن مقله چې نه یوازې د لیکنې فن استاد و بلکې خورا هینبوونکی تخلیقي استعداد یې هم درلوده. که ده خپل الهي استعداد په خپل مسلک کې کارولی وای، نو کاغذ، چاپ او دې ورته نور نعمتونه چې اسلامي نړۍ ته ډېر وروسته په لاس ورغلل، ښایي د ابن مقله په زمانه کې یې لا موندلي وای. خو ده پر دې قناعت ونه کړ، چې ځان تر یوه ټاکلي ډګر پورې محدود کړي. ده کولی شوی، چې په وزارت کې لاسته ورغلي فرصتونه د لیک او کاغذ او چاپ په پرمختګ کې وکاروي. خو د دې ټولو برعکس ده دغه فرصتونه د خپل عزت او شهرت لپاره د زینې په توګه استعمال

ketabton.com - The Digital Library

کړل. ابن مقله چې کله د وزارت منصب ته ورسېده، نو له ده سره هم هغه پېښه وشوه، چې ډېر کم داسې خلک ځان ترې ژغورلی شي، چې حالاتو لوړ مقام ته رسولي وي. د ده فني جذبات په سیاسي ارادو بدل شول. د خاموشه اصلاحي کارونو په ځای د سیاسي او نظامي تحریکونو رهبري ور له غاړې شوه او دا پلان یې جوړ کړ، چې قاهر بالله له تخت نه را وپرځوي او ابو احمد بن مکتفی د عباسي سلطنت واکمن کړي.

دغه راز افشا شو او په ابن مقله تور پورې شو، چې ده د پوځ له مشر مونس خادم سره په ملګرتیا د قاهر بالله د حکومت د ختمولو توطیه ګډه کړې ده. د توطیې له افشا کېدو وروسته د ابن مقله کور ته اور واچول شو. ابو احمد بن مکتفی یې په دېواله کې خښ کړ. خو د ابن مقله خپله ځیرکتیا په کار راغله. ده په تېښتې خپل سر وژغوره او بیا یې پنځه سوه زره دیناره خلیفه ته ډالۍ کړل او بېرته یې وزارت ترلاسه کړ. خو د ده سیاسي ارادو بېرته د ده لپاره ستونزې را پورته کړې. تر دې چې راضي بالله له وزارت نه معزول کړ او په کور کې یې بندي کړ او ښی لاس یې هم ور پرې کړ. بې له شکه چې دا د یوه فن کار لپاره ډېره سخته سزا وه. ابن مقله به د کور په بند کې له ځان سره ګڼ اشعار زمزمه کول، یو شعر یې دا هم و،

لیس بعد الیمین لذة عیش

یا حیاتي بانت یمیني فبیني

ژباړه: له ښي لاس پرته د ژوند مزه نشته، اې زما ژونده! ښی لاس چې رانه بېل شو، نو ته هم رانه بېل شه.

د ابن مقله بې سارې استعداد له دې هم اټکل کولی شو، چې کله یې ښی لاس پرې شو، نو په کیڼ لاس یې د لیک تمرین پیل کړ. تر دې چې په کیڼ لاس یې هم هماغومره ښکلی لیک کولی شوی، چې په ښي لاس یې کولی شوی. بیا یې په خپل غوخ شوي لاس هم قلم وتاړه او لیکل به یې پرې کول. ویل کېږي، چې د لاس د غوڅېدو مخکې لیک او له غوڅېدو وروسته د لیک ترمنځ

ketabton.com - The Digital Library

يې هيڅ ځوک فرق نه شي په ګوته کولی. دغه باکماله انسان په ۵٦ کلنۍ کې په خپل کور کې زنداني له دې نړۍ نه سترګې پټې کړې.

ابن مقله شاعر هم و. ده د خپل غوخ شوي لاس په وير کې ډېر زيات شعرونه کښلي دي. دی وايي، هغه لاس چې د قرآن پلانی او پلانی نسخه يې وليکله، چې د رسول الله ص پلانی او پلانی حديث يې وليکه، چې ختيځ او لويديځ ته يې احکام پرې واستول، هغه لاس د غلو د لاس غونډې غوڅ شو.

د ماضي ابن مقله تاريخ بښلی شي، خو د اوسني عصر «ابن مقله» چې خپل منصب د اصلاح او رغونې په هلو ځلو کې نه کاروي، بلکې په شعار ډوله ذاتي ارادو کې خپل ګرانبيه فرصتونه بربادوي، نو هغوی به د دې بوږنوونکې تېروتنې لپاره څه عذر ولري؟ آيا هغوی نه دي اورېدلي، چې د مؤمن په تعريف کې ويل شوي، چې مؤمن له يوه سوړې نه دوه ځلې نه چيچل کېږي.

کاڼي شوې ونې

له پانډيچري سيمې نه په ۱۳ ميله واټن کې يو ځای دی، چې تروو کاري نومېږي. دلته د پخوا زمانو د ونو د تنو غونډې کاڼي پراته دي. ځايي خلک په دې ګومان دي، چې دا د بلاګانو يا شيطاني موجوداتو هډوکي دي، چې ويشنو خدای هلاک کړي وو. خو په اوسني عصر کې کاريوهانو وموندله چې دا په اصل کې فاسيلونه دي. ياني د پخوا زمانو کاڼي شوې ونې دي. يو تخمين دا دی، چې دا ونې ۲۰ ميليونه کاله پخوانۍ دي. دغه ډول فاسيلونه په نومبر ۱۹۷۵ء کې نوې دهلي ته راوړل شول او دلته په ملي ميوزيم کې عامي نندارې ته کېښودل شوو.

په پخوا زمانو کې به خلک کاڼي شويو ونو ته له نږدې کېدو ترهېدل، چې هسې نه شيطاني موجود يې ور ونيسي. مګر اوس يې خلک د طبيعي تاريخ د يوې صفحې په توګه ګوري او د هغو له مخې د ځمکې د لرغونو حالاتو اټکلونه کوي.

ketabton.com - The Digital Library

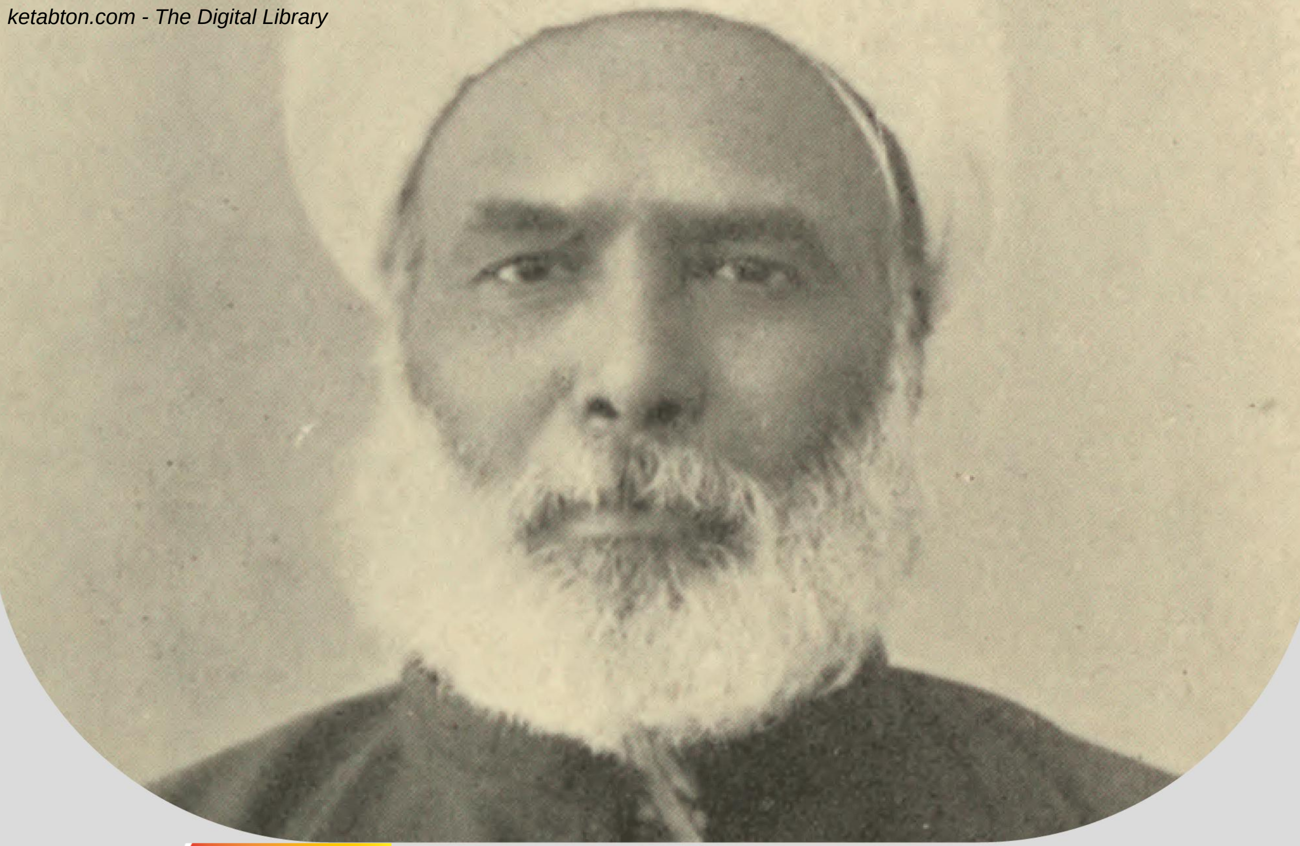

مفتي محمد عبده

د ژوند لویه برخه یې د سیاست قرباني شوه، په وروستیو کې یې اصلاحي کارونه غوښتل، خو اوس یې د مرګ وخت را نږدې شوی و

مفتي محمد عبده (۱۹۰۵ - ۱۸۴۹) په خپل وخت کې د مصر ډېر مشهور عالم و. ده د اسلامي علومو په ټولو څانګو کې ډېره بې سارې پوهه لرله. له عربي او فارسي نه علاوه په څلوېښت کلنۍ کې يې فرانسوي ژبه هم زده کړه او ډېر ښه مهارت يې په‌کې ترلاسه کړ. عبده ټول ژوند د جمال الدين افغاني په کارونو کې د هغه ښی لاسی و او ستر شخصيتونه مثلاً رياض پاشا (د مصر وزير) سعد زاغلول (د مصر صدراعظم) له ده نه اغېزمن وو. له درې نيم کاله جلاوطنۍ وروسته چې په ۱۸۸۸م کې خديو توفيق پاچا بېرته مصر ته د ورتلو اجازه ورکړه، نو پاشا ته د ده د سفارش کوونکو په ډله کې لارډ کرومر (۱۹۱۷ - ۱۸۴۱) هم شامل و.

ketabton.com - The Digital Library

په ۱۸۸۰ کې عبده د مصر د حکومت د دولتي ورځپاڼې «الوقائع المصريه» مسوول مدير شو. د دې مسؤوليت په خوا کې ده ته دا ځانګړې صلاحيت هم ورکول شوی و، چې د حکومتي ادارو په کارونو هم تنقيد وکړي. تر دې پخوا دغه مجله يوازې د دولتي اطلاعاتو او د دولتي ادارو د اعلاناتو د خپراوي وسيله وه. د دولتي مطبوعاتو د لوړپوړي چارواکي په حيث د هېواد په ټولو ورځپاڼو د څار واک له ده سره و. په ۱۸۹۴م کې د الازهر پوهنتون د اصلاح لپاره د ډېر لوړ صلاحيت يوه کمېټه جوړه شوه، مفتي محمد عبده دلته هم د کمېټې د روحِ روان حيثيت درلود. په دې سربېره، د الازهر د نظام په بدلون کې هم د حکومت بشپړ ملاتړ ورسره و. دی په دې هم وتوانېده، چې د دغو اصلاحاتو لپاره له دولتي خزانې نه هر کال زر پاؤنډه مرسته هم په حکومت باندې منظور کړي. د الازهر د اوقافو په اصلاح کې دی تر دې بريده بريالی و، چې د دې اداري کلنی عايد له څلور زره پاؤنډ نه شاوخوا ۱۵ زره پاؤنډ ته ورسېده. په ۱۸۹۹ کې چې دی د مصر مفتي وټاکل شو، نو د ده د شخصيت له امله دې منصب يو نوی اهميت وموندہ. تر دې پخوا د مفتي مقام د حکومت د قانوني مشاور په معنا و. بې له هغو چارو چې دولتي ادارو به يې د يوې مسئلې پوښتنه کوله يا به يې قانوني مشوره غوښتله، مفتي به په نورو هېڅ چارو کې هم لاس نه درلوده. خو عبده به عامو خلکو ته هم په شرعي امورو کې مشورې ورکولې. په دې سره هغه منصب چې پخوا يې هېڅ اهميت نه و، د ډېر اغېز او اقتدار وسيله شوه. تر دې چې د هغې زمانې له حاکمې فضا سره، سره مفتي محمد عبده ډېرې انقلابي فتواوې ورکړې. مثلاً دا چې د عيسويانو او يهودانو په لاس د حلال شويو ځارويو غوښه خوړل د مسلمانانو لپاره روا ده. دغه راز د پوسته خانو په سپما بانکونو کې د پيسو ساتلو او له هغو نه د سود اخيستو جواز او داسې نور. د مصر د شرعي محکمو (هغه محکمې چې د نکاح، طلاق، خلع او داسې نورو مسايلو په هکله شرعي پرېکړې کوي) د کار او فعاليتونو په اړه چې پلټنې وشوې، نو حکومت په دې برخه کې هم ټول واک ده ته وسپاره. په ۱۸۹۹ کې د قانون ساز مجلس د دايمي غړي په توګه وټاکل شو. د خپلې پياوړې ژبې او قانوني صلاحيت له امله يې ډېر ژر په ټول مجلس اغېز وښنده. د ده نظر به همېش په مجلس کې له ډېر زيات وزن نه برخمن و.

مفتي محمد عبده فطرتا د معتدل شخصیت سړی و. په ابتدایي کلونو کې د شیخ درویش په نوم یوه صوفي ته یې ډېر زیات عقیده درلوده. دې صوفي له شیخ سنوسي نه په طرابلس کې فیض اخیستی و. په دې زمانه کې به مفتي محمد عبده خپل ډېر وخت په صوفیانو فعالیتونو کې تېراوه. غټې جامې به یې اغوستې او عادي خواړه به یې خوړل. تل به ټیټې سترګې په لاره روان و او تر هغو به یې له چاسره خبرې نه کولې، چې ډېره شدیده اړتیا به نه وه. د دې دوران خاطرې ده په خپل کتاب رسالات الواردات کې را ټولې کړې دي، چې په ۱۸۷۴ کې چاپ شوې.

په ۱۸٦۹ کې چې سید جمال الدین افغاني قاهرې ته سفر وکړ، نو د ځو ځوانانو په ملتیا کې محمد عبده هم لیدو ته ورغی. جمال الدین افغاني ډېر اغېزناک سړی و. محمد عبده له ده ډېر زیات اغېزمن شو. د جرجي زیدان په وینا «محمد عبده د جمال الدین افغاني نارامه اروا په خپل ځان کې جذب کړه.» د دغه اغېز په پایله کې محمد عبده له تصوف او ادب نه سیاست ته مخه کړه او د اعرابي پاشا د بغاوت په وخت کې یې فتوا ورکړه، چې له خدیو سره بیعت فسخه کول روا دی. د دې فتوا له امله یې دی له مصر نه تبعید کړ. د هغه د دې دوران د لیکنو مقصد د غیرملکي لاسوهنو په خلاف د ولس پارول و. ده د ازادي ترلاسی د ملي ژوند اساسي مقصد وګرځاوه او د جمهوریت او ازادي په ملاتړ کې یې جذباتي مقالې ولیکلې. جمال الدین افغاني له مړیني وروسته د مفتي محمد عبده په افکارو کې کافي بدلون راغی او دا باور ورسره پیدا شو، چې هغه چارې چې زموږ په وس کې دي، په هماغو کې باید خپل ځان مصروف کړو او هغه چارې چې زموږ وس پرې نه رسېږي، باید خدای ته یې حواله کړو، مثلاً سیاست چې انګرېزانو ته یې خورا ډېره مادي او نظامي برتري ورکړې ده؛ او په ځای یې خپلې دیني، اخلاقي او تعلیمي اصلاح ته باید توجه وکړو. خو د خپل پخواني مزاج له لاسه به یې اوس هم کله نا کله لیکنې او ویناوې په سیاسي رنګ رنګېدلې وې. له دې امله به واکمني طبقې ته فرصت په لاس ورغی، چې د اوسمهال محمد عبده د ماضي د محمد عبده په رڼا کې وګوري او پر خلاف یې احتیاطي ګامونه واخلي. د دې پایله دا شوه، چې

ketabton.com - The Digital Library

لوی لوی فرصتونه به د ده په لاس کې و، خو بیا به یې هم په مسلسل ډول یو کار تر اوږدې مودې نه شوی کولی.

مفتي محمد عبده ته پکار وه، چې الازهر پوهنتون یې د اسلامي نړۍ د اصلاح مرکز گرځولی وای. خو په ۱۹۰۵م کې یې د الازهر پوهنتون اداري کمېټې ته استعفا ورکړه. او د خپلې اصلاحي اداري د بنسټ ایښودو فکر ورسره پیدا شو. په دې وخت کې د ده عمر ۵۵ کاله و. د مصر یوه لوی رئیس چې د ده له طرحې سره همغږي لرله، د خپلې ځمکې یوه ښایسته برخه ده ته ورکړه او د دغې اداري په خاکه یې هم کار پیل کړ. خو په جولای ۱۹۰۵م کې محمد عبده له دې نړۍ سره مخه ښه وکړه او د قرآن کریم د نیمگړي تفسیر په څېر یې د دغې اداري خوب هم نیمگړی پاتې شو.

د مفتي محمد عبده په ذهن کې یوه طرحه دا هم وه، چې یو مشترک شرکت جوړ کړي او په عربي ژبه د لوړ معیار ورځپاڼه راوباسي. د دې ورځپاڼې په اداري برخه کې مستعد کسان وگمارل شي او د هېواد د اصلاح په لاره کې په کار واچول شي. ده په خپل ذهن کې دغه ورځپاڼه یوه سوچه اصلاحي ورځپاڼه لیدله، چې له سیاسي خبرو سره به یې هېڅ ډول راشه درشه نه وي. خو د مرگ له لاسه یې دا هوډ هم پوره نه شو او د ژوند لویه برخه یې د سیاستونو قرباني شوه. او په پای کې یې چې پام شوو، او اصلاحي کارونه ته یې اراده وکړه، نو د مرگ وخت یې را رسېدلی و.

د مفتي محمد عبده پر مړینه ای جي براؤن په خپل پیغام کې ویلي و « په اوسنی زمانه کې د ده غوندې شخص نه په غرب کې وزېږېده او نه په شرق کې». جرجي زیدان د ده مقام په دې ټکو کې منلی و، چې «قومونه که هر څومره هم لرغوني وي، خو په تاریخ کې یې ډېر کم داسې اشخاص تر سترگو کېږي، چې د فعالیتونو ساحه یې دومره پراخه وي، څومره چې د محمد عبده د اصلاحي کارونو ساحه پراخه وه.» د دغسې شخصیت وروستی انجام چې څه ډول و، پر هغه د ده د یوه معاصر تبصره ډېره زیاته صدق کوي چې «محمد عبده د هغې ورځې له راتلو دمخه له دې نړۍ سره مخه ښه وکړه، چې راتلو ته یې د ده نارامه فطرت تل سترگې په لار و.»

ketabton.com - The Digital Library

په طرابلس کې وینا

طرابلس ته په خپل دوه میاشتني سفر (فروري او مارچ ۱۹۷٦ء) کې مې تعلیم یافته طبقې ته په ګڼو ځایونو کې ویناوې وکړې. دلته به یې د یوې وینا لنډیز راوړم. دا وینا مې په ۲٦ مارچ کې کړې وه او زموږ لپاره هم د پند خبرې لري.

د طرابلس په میوزیم کې یوه وزه ساتل شوې، چې دوه سرونه لري. دې وزې ته مې په اشارې سره وویل، که یوه کس دا وزه لیدلې وي او پوښتنه ترې وکړئ، چې په میوزیم کې دې ډېر عجیب شی څه ولیدل؟ نو شاید همدا ځواب درکړي، چې «دوه سره اوزه». خو زه وایم، چې په دې دنیا کې چې ما تر ټولو ډېر عجیب شی لیدلی، هغه دوه سري انسانان دي. د طرابلس په میوزیم کې خو یوازې یوه وزه ده، چې دوه سرونه لري. خو ما په خپل ژوند کې چې څومره انسانان لیدلي، ټول یې دوه سرونه لري.

تاسو ښایي حیرانه شئ او ممکن وبه وایئ، چې دغه مولانا ته مو باید د دریځ په ځای د سترګو د روغتون لاره ښودلې وای. خو تاسې یې چې هر څه ګڼئ. خو دا حقیقت دی، چې ما تر ننه پورې یو سری انسان نه دی لیدلی.

زما د خبرې مطلب څه دی. په یوه مثال کې به پرې پوه شئ.

تاسو یو بچی لرئ او غواړئ چې بچی مو بریالی ژوند ولري. نو تاسو څه کوئ؟ تاسو یې ښوونځي کې شاملوئ. کانکور چمتووالی ورته نیسئ او ساینسي مضامین پرې زده کوئ. بیا د طب پوهنځی پرې لولئ. او بیا تخصص پرې کوئ. بیا به هڅه کوئ، چې فوق تخصص لپاره یې لندن یا امریکا ته واستوئ. له دې ټولو پړاوونو وروسته تاسو دا هیله کولی شئ، چې بچی به مو د ډاکټر په حیث په دنیا کې یو مقام

ketabton.com - The Digital Library

وګټي. له تاسو نه به يو هم داسې ونه وکړي، چې خپل ماشوم لوبو او ساتېريو ته خوشي کړي او کله چې پنځه ويشت کلن شي، نو بيا د ډاکټر کېدو په اړه جذباتي تقريرونه ورته وکړي او يا حکومت ته خط واستوي، چې زما زوی په روغتون کې د عملياتو د متخصص په توګه مقرر کړئ. او يا يې د «محرومې طبقې» په ډله کې حساب کړئ او له سند پرته يې د ډاکټر په حيث ومنئ. تاسو ټول ښه پوهېږئ، چې د ډاکټر کېدو لپاره مو بچي بايد د تعليم او ټرينينګ دوره پوره کړي. يوازې په غوښتلو څوک نه ډاکټر کېږي. دا دنيا د حق د ترلاسي لپاره د هلو ځلو دنيا ده، د غوښتنو او ارمانونو دنيا نه ده.

خو همدا خبره چې هر کس يې د خپل شخصي ژوند په اړه مني، د قوم او ملت په برخه کې يې بيا سر نه پرې خلاصېږي. هر ځای چې يوه شخص د قوم درد احساس کړی او د اصلاح لپاره يې متې ور بډ وهلي دي، نو سمدلاسه په ده کې يو بل سر هم ځان را ښکاره کړی، چې د فکر طرز يې بيخي بل ډول وي. په دې ځای کې هغه شخص د «چمتووالي» په ځای «غوښتل» د بريا راز ګڼي. د خيالي دښمن پر ضد جذباتي تقريرونه کول، خطونه او ميمورنډمونه لېږل، د غوښتنو لايحې پرې تصويبول، نړيوالو سازمانونو ته د خپلې قضيې د وړلو طرحې جوړول، همدا يې د ټولو فعاليتونو خلاصه وي. همدا شخص چې د خپل بچي په اړه پوهېږي، چې بريا يوازې هله لاسته راځي، چې لومړی د هغې بريا لپاره وړتيا او استعداد پيدا شي، د ملت د بچي په هکله د خپلو فعاليتونو نقشه په داسې ډول سازوي، ګواکې پارونکې ويناوې او غوښتنې د هرې بريا راز دی. دا بې ګټې هلې ځلې يې چې له ناکامۍ سره مخ شي، نو بيا يې هم مرال نه تېتېږي. او همدغه شخص به د خپلو غوښتنو د ترلاسي لپاره يوه بله لاره ور خپله کړي او وايي به چې، «موږ په (محرومه طبقه) کې وشمېرئ او له وړتيا پرته موږ په ټولو منصبونو کېنوئ.» د داسې خلکو په هکله به له دې پرته څه وايو، چې دغه خلک دوه سرونه لري.

دغه مزاج د يوه خاص اسلامي قوم

ketabton.com - The Digital Library

ځانګړنه نه ده، د هرې سیمې مسلمانان په همدې دوه ګوني ذهنیت کې مبتلا دي. فرق یې یوازې دا دی، چې د ځینو «دوهم سر» د یوه په ضد لګیا دی، او د ځینو بیا د بل په ضد.

بله د حیرانتیا خبره دا ده، چې دوی دغه ډول خلک بیا د خپلو رهبرانو په حیث هم مني او په ملي رهبر، ملي قهرمان، د ملت مجاهد، امام العالم او داسې نورو نومونو یې هم نازوي. ګواکې یوازې خواص نه، بلکې عام ولس هم دوه سري خلک دي. یو سر د شخصي ژوند لپاره، بل سر د ملي مسایلو لپاره. یو تن به هم ونه مومې، چې په یوه سر فکر وکړي. په داسې حالت کې که زه ووایم، چې ما په خپل ژوند کې چې څومره انسانان لیدلي دي، ټول دوه سري انسانان دي، نو په دې کې د حیرانتیا څه خبره ده؟

د پند شیبې

حضرت حمید الدین ناګوري د طریقت شیخ هم و او په خوا کې یې عالم او محدث هم و. یو مرید ورته راغی او د طریقت د زدکړې هیله یې ترې وکړه. شیخ ناګوري ورته وفرمایل: «په دې ورځو کې زه د حدیثو په تدریس کې دومره بوخت یم، چې د طریقت د تدریس لپاره هیڅ وخت نه لرم.»

ketabton.com - The Digital Library

یو درس له تاریخه

د پخوانۍ ترکیې دوه شخصیتونه له علمي او فکري پلوه ډېر روښانه مقام لري. یو نامق کمال (۱۸۸۸ – ۱۸۴۰) او بل ضیاء ګوک الپ (۱۹۲۴ – ۱۸۷۵). دواړو لوړې زدکړې وکړې. دواړه په ترکي سربېره په عربي او فرانسوي ژبو هم پوهېدل. په نولسمه پېړۍ کې د اسلامي نړۍ د نورو لویو شخیصتونو په څېر دوی دواړه هم له سیاست نه اغېزمن وو. او سیاسي انقلاب یې د یوازني لوی کار په توګه لیده. خو په دواړو کې فرق دا و، چې نامق کمال نسبتاً د معتدل او منځلاري فکر سړی و. او سره له دې چې له عملي سیاستونو نه متاثر و، خو سوچ او فکر یې د اسلامي اصطلاحاتو له مخې رغېدلی و او د «ترک اتحاد» په ځای به یې د «اسلامي اتحاد» خبره کوله. بله دا وه، چې نامق کمال د ترکیې په نوي نسل کې ډېر زیات مقبولیت موندلی و. خالده ادیب خانم د ده په هکله لیکلي دي، چې «نامق کمال د نوې ترکیې ډېر محبوب شخصیت و او د ترکیې په فکري او سیاسي تاریخ کې له ده نه زیات بل یو شخصیت هم دومره نه دی لمانځل شوی.»

Halde Edib, Turkey Faces West, P.۸٤

خو بلې خوا ته ضیاء ګوک الپ بیا ازاد خیاله انسان و او د ده په فکري نظام کې اسلام د بنیادي فکتور حیثیت نه درلوده. د ده خبره دا وه، چې د ترکیې ریفورم باید په سوچه قومي او مادي بنیادونو وشي. دی د اسلامي تمدن په ځای غربي تمدن ته ډېر لېواله و.

په را وروسته زمانه کې د ترکیې تاریخ راته وایي، چې په ترکیې کې د نامق کمال په څېر د خلکو افکارو غلبه ونه موندله. بلکې د ضیاء ګوک الپ په څېر خلکو له عملي پلوه د هغې سیمې په سیاست او رهبرۍ منګولې خښې کړې. د دې یوه وړه وجه خو دا وه، چې ضیاء ګوک الپ ته د خپلو افکارو عملي کولو لپاره د کمال اتاترک (۱۹۲۴ – ۱۸۸۱) په څېر قوي او د پیاوړې هوډ سړی په ګوتو ورغی.

ketabton.com - The Digital Library

يوه نيمه پيړۍ مخکې

د سرسيد احمد خان «آثار الصناديد» کتاب لومړی ځل په ۱۸۴۷ء کې خپور شوی و. په دې کتاب کې سرسيد د دهلي د جامع جومات په هکله يو ځای ليکلي دي:

د دې جومات شمالي دروازه د کله پاچو د بازار لور ته ده. دلته د کباب دوکانونه هم شته او د نورو توکو پلورونکي هم خپل دوکانونه لګوي. خو ډېره لويه ننداره د چشمبندو او نکلچيانو وي. د غرمې لور ته يو نکچلي خپل ځای ورته برابر کړي او د امير حمزه داستان شروع کړي. بلي خواته بيا د حاتم طايي افسانه لګيا وي او چېرته بيا د بوستان د کيسو اوازونه وي. او لسګونه خلک يې اوربدو ته را غونډ شوي وي. يوې خوا ته چشمبند خپلې نخرې کوي او بلي خوا ته د کوډګرو لوبې رواني وي. او له سپين ږيري نه ځوان او له ځوان نه سپين ږيری جوړوي. (۲۷۸ مخ)

دا د نولسمې پيړۍ په منځنيو کلونو کې د دهلي د عامو مسلمانانو حال دی.

او د خواصو حال يې هماغسي و، چې بشار بن برد (مړ ۱٦۷هـ) د بنو اميه په هکله ويلي و، چې

ضـاعـت خلافـتـكـم يـا قـوم فالتمسـوا
خليفـــة الله بـــين الـــزق و العـــود

ژباړه: اې قومه! خلافت مو برباد شو.
اوس حـال دا دی، چـې کـه خپـل خليفه لټوئ، نو د شرابـو او نځا پـه محفلونو کې به يې مومئ.»

ketabton.com - The Digital Library

یو سفر

د ۱۹ جنوري ۱۹۷٦ کال و. په نوې دهلي کې د لیبیا د سفارتخانې ویاند راته وویل، چې د لیبیا حکومت د «ندوة الحوار الاسلامي المسیحي (۱ – ۵ فروري ۱۹۷٦ء)» په سیمینار کې د ګډون بلنه راکړې ده. پر ۲۲ جنوري مې د لیبیا له سفیر ډاکټر رجب الزروق سره ولیدل. نومورې د ویزې ټول اړین اسناد راته برابر کړل او نور رسمي کارونه هم چې پوره شول، نو په ۳۰ جنوري د ایرانډیا په الوتکه کې د کویت او روم په فضا له تېرېدو وروسته د طرابلس په هوایي میدان کې ښکته شوو.

ketabton.com - The Digital Library

دغه ډول سفرونه تل زما لپاره د وحشت سبب ګرځي. د دهلي هوايي ډګر ته چې ننوتو، نو له هماغه ځايه مو د «صنعتي قفسونو» ژوند پيل شو. له هوايي ډګر نه الوتکي ته، له الوتکي نه موټر ته، له موټر نه هوټل ته، له هوټل نه د سيمينار خوني ته. لنډه دا چې د صنعتي تمدن د ښکلو قفسونو يوه ناپايله سلسله وه او موږ له يوه نه بل ته تري اوښتلو. د ماشيني معجزو، ساينسي رنګينيو او د تخنيکي پرمختګونو په هجوم کې پخپله انسان يو عبث وجود ګرځېدلی دی. که پرمختګ همدا وي، نو انسان ادا پرمختګ په ډېره لوړه بيه ترلاسه کړی دی. اوسمهال موږ د لمر له رڼا، تازه هوا او د طبيعت له چاپېريال نه بې برخي او په يوه مصنوعي ژوند کې ښکېل شوي يو. دا ژوند په سترګو ډېر ښکلی او رنګين ښکاري، خو زموږ له فطرت سره مطابقت نه لري. انسان چې کله په طبيعي ماحول کې ساه اخلي، نو خپل ځان ته هم نږدې وي او خپل خدای ته هم. خو د صنعتي تمدن په ماحول کې له دې دواړو شيانو لرې وي.

د مختلفو مذاهبو په ګډو ناستو کې مې تر دې پخوا هم ډېر ځله ګډون کړی دی. خو د طرابلس د سيمينار يو خصوصيت دا و، چې په دې سيمينار کې د نړۍ دوه لوی اديان په دې خاطر را ټول شوي وو، چې په خپلو منځونو کې مشترک بنيادونه ولټوي او د يوه مسيحي په قول «ماضي د اثارو ساتنې په اطاق کې خوندي کړي.» دا حقيقت دی، چې له دې ډول هڅو نه هماغه ډله ګټه اخيستلی شي، چې تر دې پخوا يې مثبتې هلې ځلې تنظيم کړې وي او له پخوا نه په منظم ډول په‌کې ښکېل وي. همدا وجه ده، چې ويتيکن په دې فرصت کې د ليبيا له حکومت نه اجازه ترلاسه کړې وه، چې په بن غازي کې خپله کليسا هم جوړه کړي. خو مسلمانانو له دې سيمينار نه دغه ډول ملموسه استفاده ونه شوه کړای.

د سيمينار اصلي مقصد په دواړو ادیانوو کې د مشترک بنياد لټول و. يوه مسئله چې اوږدې خبرې پرې وشوې، دا وه چې د دين تصور څه شی دی؟ د مسلمانانو زور پر دې و، چې دين يو بشپړ

ketabton.com - The Digital Library

قانون دی او د ژوند ټول معاملات د دين په دايره کې شامل دي. مگر مسيحي لوري ويل، چې دين يو روحاني سيستم دی، او د يوه انگېزشي ځواک په حيث د انسان په اعمالو کې ونډه لري. خو د قوانينو او مقرراتو په بڼه خپل کوم جوړښت او ساختمان نه لري. ځينو خلکو په غونډه کې دې بحث ته ډېره هوا ورکړه، چې عيسويان د فلسطين او دې ته ورته نورو مسايلو په برخه کې په ښکاره د مسلمانانو ملاتړ ولې نه کوي.

ما په خپله وينا کې په دې ټکي ټينگار وکړ، چې دغه ډول ټول مسايل فرعي حيثيت لري. اصلي مسئله اسلام د يوه مستند دين په توگه منل ده، چې عيسويان تر دې دمه ترې انکاري دي. داسې عيسويان به هم په لوی شمېر کې وي، چې د محمد ص نبوت به د واقعيت په توگه په مني. خو د دوی دا منل يوازې په انفرادي ډول وي. کليسا تر اوسه پورې هم دې خبرې ته غاړې نه ده ايښې. د ليبيا يوه پادري په خپله وينا کې اعلان وکړ، چې زه حضرت محمد د رښتيني رسول په حيث منم. خو د ويتيکن استازي د پادري خبره رد کړه او ويې ويل، چې دا د ده خپل شخصي نظر دی. خو بيا يې وويل، چې ويتيکن يوه کمېټه په همدې مقصد جوړه کړې، چې په دې خبره غور وکړي، چې آيا موږ د حضرت محمد نبوت د يوه واقعيت په توگه منلی شو او که نه؟

ما په خپله مقاله کې د دې خبرې د وضاحت هڅه وکړه، چې هغه بنيادي نکته چې مسلمانان او عيسويان له يو بل نه پرې ببلبېري، هغه د «فارقليط» د تعبير اختلاف دی. د يوحنا انجيل په ښکاره ټکو کې وايي، چې حضرت مسيح له دې دنيا نه د تلو په وخت کې خپلو حواريانو ته ويلي و، چې له ما وروسته به خدای يو داډ ېښونکی (يا د ښو صفاتو) شخص را واستوي او تر تله به له تاسې سره وي. هغه به تاسو ته ټول حقيقت روښانه کړي، هغه به د دنيا سردار وي، او په هغو خبرو به مو هم خبر کړي، چې ما نه دي در ښودلي.

دا او دې ورته وړاندوينې له حضرت مسيح نه وروسته شخصيتونو په منځ کې په ډېر صراحت سره يوازې د اسلام د

ketabton.com - The Digital Library

پیغمبر په هکله صدق کوي. خو مسیحیانو «ډاډ ببنونکی»، د روح القدس په حیث تعبیر کړ او ټول مفهوم یې سرچپه کړ. دوی وویل، چې دغه ډاډ ببنونکی په حضرت مسیح باندې ایمان لرونکي شخص ته د روح القدس په ډول راځي او بیا هغه حقایق ورته روښانوي، چې حضرت مسیح نه دي بیان کړي.

د دې تعبیر له لارې دوی هغو اضافي خبرو ته د حقانیت ورکولو جواز لټاوه، چې له حضرت مسیح نه وروسته عیسویانو په عیسویت کې وکړې. دوی کلیسا د حضرت مسیح دایمي او مستنده استازې ومنله او په دې ډول یې له هغو تلپاتي او ابدي حقایقو نه ځان محروم کړ، چې د حضرت محمد ص په لاس څرګند شول. «فارقلیط» چې سم تعبیر کړو، نو محمدي نبوت ترې ثابتېږي، خو که یې ناسم تعبیر وکړو، نو د کلیسا مذهب ترې راوځي.

خو مسیحي لوري له دې لیدلوري نه ډېره کوله او هڅه یې کوله، چې له دې اختلافي بحث نه تېر شي او د اتفاق مشترک بنیادونه ولټوي.

د مسیحي اړخ ځینو ځیرکو کسانو د دې خبرې هڅه کوله، چې د مسیحیت هغه عقاید چې د اسلام له نظره د اختلاف وړ دي، هغه په داسې ډول تأویل شي، چې د منلو وړ وګرځي. مثلاً مسیح د خدای د زوی په حیث د منلو مسئله. یوه مسیحي استازې ډاکټر شولیکل وویل، چې مسیح د ابن الله په توګه د منلو مطلب دا دی، چې بشریت په خپل اعلی معیار کې ځان ښودلی دی. انسان د یوه بشر په حیث دې نړۍ ته راځي. خو د خپل لوړ کردار په مټ به ځان د خدای غوندې جوړوي او مسیح ته د ابن الله حیثیت ورکول د لوړترین بشري کمال تمثیل دی. خو دلته سمدستي سوال را پیدا کېږي، چې د مسیح ابن الله کېدل که په تمثیلي معنا وي، نو د دې معنا دا ده، چې هر انسان د خدای زوی کېدلی شي. او د دې تعبیر له مخې خو د کفارې د عقیدې لپاره هېڅ بنیاد نه پاتې کېږي. او د اوسني مسیحیت ټوله ماڼۍ پر همدې عقیدې ولاړه ده. په یوه لیدنه کې ما همدا پوښتنه د ډاکټر شولیکل مخې ته کېښودله، نو هغه وویل، چې دا نظر بې

ketabton.com - The Digital Library

له شکه چې د ویتیکن له دولتي عقیدې سره په ټکر کې دی، خو زموږ لپاره دلته فکري ازادي ده.

هغه یوازنی مسئله چې دواړه لوري پرې ډېر زیات یوه خوله وو، «په دواړو خواوو کې د ځوانانو د انحراف» مسئله وه. دا د اسلامي او عیسوي دواړو ټولنو مشترکه مسئله ده، چې ځوانه طبقه یې له مذهبي روایاتو کرږه شوې او د الحاد په لور یې مخه کړې ده او دواړه خواوې په دې نظر وې، چې د دغې ربړې په مبارزه کې باید دواړه لوري په ګډه کار وکړي. خو په دې اړه یې کومه منظمه برنامه وړاندې نه کړه. یوه تن «بدء الحوار مع الملحدین» وړاندیز وکړ، یاني هغسې چې مسلمانان او عیسویان دلته سره ناست دي او له یو بل سره مکالمه کوي، همدغسې دې له ملحدینو سره هم مکالمې او ډیالوګ پیل شي. خو دا کومه طرحه یا برنامه ده. دغه ډول خبرې صرف د دې پخلی کوي، چې د ستونزې په درک کولو سربېره هم په دې هکله ډېر عمیق غور نه دی شوی.

د لیکوال تجربه دا ده، چې ۹۹ سلنه خلک د وخت او موضوع په حدودو کې د خبرو کولو په هنر نه پوهېږي. د طرابلس سیمینار هم له دې نه مستثناء نه و. زیاتره ویناوې او مقالې به بې ځایه اوږدې او له موضوع نه اخوا خبرې وې. یو کس به پاڅېد او ویل به یې «اني لا احب الاطالة علیکم» خو کله به یې چې په حاضرینو کې د خپلې وینا د اوږدوالي اثرات ولیدل، نو په اخره کې به یې معذرت وغوښته، چې «ایها الاخوة اشکرکم علی صبرکم.» بل به پاڅېده له موضوع نه اخوا په یوه خبره به یې اوږده وینا وکړه او بیا به یې په دې خبره د حاضرینو د مطمئن کولو هڅه کوله، چې «فما اظن انی قد ابتعدت من الموضوع. [یاني ګومان مې دی له موضوع اخوا به نه یم غړېدلی]». کوم کس به چې په لنډ وخت کې خپله وینا ختمه کړه، نو دا به دومره نادر کار و، چې د جلسې مشر به د منني په خاطر ورته ویل «اشکر خاصة علی تقیدة بالوقت المحدد».

په یاد سیمینار کې مې له یوه الماني پادري نه عربي ژبې ته د بایبل د ژباړې هیله وکړه. په سبا ورځ پادري په ډېر

ketabton.com - The Digital Library

برجسته چاپ کې د ښکلي پښتنی عربي انجيل راته ډالۍ کړ. ما ورته وويل، چې آيا بشپړ بايبل هم په عربي ژبه کې شته؟ هغه وويل، ولې نه. دلته خو يې کومه نسخه نه لرو، البته تاسو خپل ادرس راکړئ، موږ به يې له جرمني نه در واستوو.

مسيحي مبشرين خپل سپېڅلی کتاب د نړۍ په ټولو ژبو کې په ټوله دنيا کې خپروي. کاش موږ هم قرآن کريم په هره ژبه کې په ټوله دنيا کې خپور کړای شو.

د فروري دريمه نېټه وه او د ماښام شپږ بجې وې. د طرابلس په مسرح التحرير کې تر شپېتو هېوادونو نه زيات شاوخوا پنځه سوه مسلمانان او عيسويان را ټول شوي وو. ناڅاپي غونډه ودربده. خلکو دروازې ته ور منډې کړې. عکاسانو له درنو، درنو کامرو سره عکسونه واخيستل. معلومه شوه، چې د ليبيا ولسمشر کرنل معمر قذافي راغلی دی. ولسمشر ناڅاپي راغلی و. خلکو هڅه وکړه، چې دريځ ته يې را پورته کړي. خو دی له عامو خلکو سره په يوه تشه څوکۍ باندې کېناست او په ډېرې خاموشۍ سره يې غونډې ته غوږ ونيوه.

په اندام وچ سړی، لوڅ سر، د تور رنګ عادي کوټ او پتلون، چې نيکټايي يې نه لرله، له هر ډول نظامي نښانونو پرته د عادي کس غونډې په څوکۍ کې غلی ناست و.

غونډه په خپل حال روانه وه. په وقفه کې د شاوخوا خلکو چې ټينګار پرې وکړ، نو بيا دريځ ته پورته شو. هلته يې هم کومه ځانګړې څوکۍ ونه نيوله، بلکې په يوه عادي څوکۍ کېنوست. د غونډې په جريان کې يې درې ځلې د خلکو په غوښتنه وينا وکړه. درې واړه وينا وې يې په ساده الفاظو کې، له مقدمې او اضافي خبرو پرته پيل او ناڅاپي ختمې کړې. مسيحي لوري د مذهب روحاني تصور وړاندې کړی و او ويلي يې و، چې مذهب بايد په حکومتي او نورو چارو کې مداخله ونه وکړي. د مذهب اصلي مقصد دا دی، چې د انګېزشي ځواک په حيث ټول فعاليتونه متحرک کړي. ولسمشر قذافي د دې خبرې په ځواب کې په خپله وينا کې وويل، چې په ويټيکن کې خو د عيسويانو حکومت دی. نو هغه څنګه دی؟

ketabton.com - The Digital Library

له سیمینار وروسته په طرابلس کې دوه میاشتې پاتې شوم. له ډېرو خلکو سره مې ملاقاتونه وکړل. په ډېرو غونډو کې د وینا فرصت راکول شو. دا ټول په بل ځای کې تفصیلي خبرې غواړي. په شپږ فروري مې له معمر قذافي (د لیبیا جمهوریت له ولسمشر) سره هم ولیدل. قذافي سمدستي راته وویل، «ما ستاسې کتاب «مذهب او معاصرې ننګونې» کتاب لوستی دی.» په عربي ژبه کې دا کتاب د «الاسلام لا یتحدی» په نوم له لس ځله نه هم ډېر چاپ او په ټوله عربي نړۍ کې خپور شوی دی. قذافي یاد کتاب ډېر ستر اثر یاد کړ. د ملاقات په اوږدو کې ولسمشر قذافي خپل یوه ملګري ته د لیکوال د معرفت په توګه وویل: «هو مفکر و مؤلف کبیر و نحن نقدره».

ولسمشر قذافي ډېر ساده انسان دی. په سترګو چې ورته ګورې، نو د هېڅ لویوالي تصور نه درته دربرې. ما له ځان سره فکر کاوه، چې آیا همدا هغه سړی دی، چې د لیبیا واکمن دی او د پټرو ډالرو خزانې یې تر لاس لاندې دي.» په دې معمولي سړي کې کومه داسې خبره ده، چې دی یې اوسني مقام ته رسولی دی؟ او بیا مې زړه ځواب را کړ، چې «خطر ته د غاړې ورکولو ورتیا».

د سپتمبر پر لومړۍ نېټه ۱۹۶۹م کال چې د قار یونس له پوځي ډلګۍ نه دې معمولي قومندان او ملګرو یې بن غازي ته حرکت را وکړ، نو هره شېبه د دوی لپاره د مرګ شېبه وه. پخوانی پاچا شاه ادریس په دې وخت کې په ترکیه کې و، خو امنیتي ځواکونو یې چې تر الوتکو پورې مجهز وو، هر ډول اقدام کولی شوی. خو دوی له خپل سر نه تېر شول او په راډیویي تمځای یې ولکه وکړه او ناڅاپه یې اعلان وکړ، «ستاسو وسله والو ځواکونو په بنیادګر، تېریګر او خاین حکومت قبضه وکړه، له نن نه وروسته به لیبیا ازاد او خپلواک وي او نوم به یې «جمهوریة عربیة لیبیا» وي.

د دې سیمینار ډېره اغېزناکه برخه یې وروستۍ شېبې وې. په دې برخه کې دواړو خواوو ډېر د خیرخواهي جذبات له ځانه وښودل. مسلمان استازي وویل:

«اذا مشیتم الینا میلا مشینا الیکم میلین، و اذا اتیتم الینا مصافحین هرو لنا

ketabton.com - The Digital Library

اليکم معانقين» مسلمان استازي د رواداري په اهميت کې وويل، «نحن بما عندنا و انتم بما عندکم راى» د مسيحي استازو رويه هم ډېره دوستانه وه. يوه مسلمان استازي په خپله وينا کې وويل، چې له پلاني مسيحي استازي سره خو مې د خبرو په جريان کې په سترګو کې اوښکې راغلې. بيا يې دغه آيت وويل «ولتجدن اقربهم مودة للذين آمنو...(مائده ۸۳ – ۸۲)» د دې په خوا کې مو دا هم وليدل، چې له ويناوو سره به د لاسونو د پړکا اوازونه هم و. خو کله چې يوه مسلمان استازي وويل «موږ ګواهي ورکوو، چې عيسی کلمة الله د ټولو انسانانو لپاره د خدای پيغمبر و. همدا رنګه محمد ص د ټولو انسانانو لپاره د خدای پيغمبر دی.» نو مسلمانانو تر ډېره پورې لاسونه وپړکول، خو په مسيحي څوکيو کې ژوره چوپتيا خوره وه.

د شپږ فروري په ماښام سيمينار د انجيل او قرآن په تلاوت پای ته ورسېده. دواړه تلاوتونه يوه عيسوي عالم وکړل. لومړی يې د انجيل (متی ۲۵ باب) په عربي کې ولوست. عالم ډېره خوږه حنجره لرله او په سوچه عربي لهجه کې يې تلاوت وکړ. بيا پخپله همدې پادري د قرآن (د سوره بقره وروستي آيتونه او د سوره علق څو آيتونه) تلاوت کړل. دواړه تلاوتونه يې د تجويد او قرآت له ټولو قواعدو سره سم وکړل. قرآن يې په بسم الله الرحمن الرحيم پيل کړ او په پای کې يې صدق الله العظيم وويل.

اصل انجيل بې له شکه خدايي کتاب و. خو اوسنۍ عربي تجربه يې ښکاره ده، چې د انسان په لاس ليکل شوې. د دې برعکس د قرآن ژبه الهامي ژبه ده. د دواړو کتابونو يوه يوه برخه چې يو ځای ولوستل شوه، نو ګواکې يو خاموش اعلان و، چې ويل يې قرآن خدايي کلام دی او انجيل انساني کلام. د انجيل قرآت په ټولو کوششونو سربېره هم کوم طلسم ايجاد نه شو کړای. خو قرآن په هيښوونکي ډول د عظيم کتاب په څېر په ټوله خونه کې انګازې کولې او يوازې اورېدل يې هم د دې خبرې سپيناوي ته کافي و، چې دا يو ډېر لوړ خدايي کلام دی، نه کومه بشري وينا.

امر يې کړی و، چې د ده په وړاندې

ketabton.com - The Digital Library

به څوک د مرګ نوم نه اخلي. خو په شپېته کلنی کې پوه شو، چې هېڅ څوک هم مرګ ته ماتې نه شي ورکولی

د اسپانيې ديکتاتور فرينکو له څو ورځې ناروغی وروسته بلاخره له دې نړۍ نه سترګې پټې کړې. اوس دغه ډول دوه رهبران پاتې دي. يو د يوګوسلاويه مارشل ټيټو او بل د چين ماؤسی تنګ. د دواړو عمر له ۸۰ کلنی اوښتی دی.

د دې لپاره چې د فرينکو د ژوند موده وغځوي، د اسپانيې ډاکټرانو شپه ورځ خورا ډېرې هڅې وکړې او له دې ځايه په طبي حلقو کې ډېر تود بحث را پورته شو، چې هغه مهال چې د طبيعي قوانينو له مخې د ده ټول حواس له کاره لوېدلي وو، نو آيا څو اوونی دمخه يې لا بايد د مرګ غېږې ته سپارلی وای؟ آيا د ډاکټرانو دا کار سم و، چې د طبي مرستو په مټ يې د يو څه وخت لپاره او له جسماني پلوه د ژوندي ساتلو لپاره د فرينکو د حرارت درجه يو څه منجمده کړې وای؟ بله دا چې آيا دا خبره له اخلاقي پلوه پر ځای ده، چې د يوه قوم د رهبر د ژوند موده په مصنوعي ډول وغځول شي او يا غځول کېدلی شي؟ په دې چې دا ډول هڅه په دنيا کې د ډېرو جنجالي بحثونو باعث ګرځېدلی شي. ډېرو علماوو پر دې موضوع بحث کړی دی.

يوه ډېره تصادفي پېښه دا ده، چې په دې مسئله په همدې وروستيو وختونو کې يو کتاب هم چاپ شو. د دې کتاب ليکلو ديارلس کاله وخت نيولی دی. مشهور تاريخپوه مرې کينډال دا کتاب په فرانسه کې د يوولسم لويي په هکله ليکلی، چې په مړينه يې پنځه سوه کاله تېر شوي دي. لويي هغه پاچا و، چې مرګ يې نه غوښته او ډېره زياته هڅه يې وکړه، چې د ژوند موده يې وغځېږي.

د ماؤ، ټيټو او فرينکو په څېر لويي پاچا د يوه داسې قوم په جوړونه کې لوی لاس درلوده، چې مرکزي حکومت يې ډېر زيات پياوړی و. او د ده له مړينې وروسته يې قوم د انتشار او کورنيو جګړو په برخليک اخته کېدلی شوی. لويي په دې خبره ډېر ښه پوهېده، هغسې چې زموږ د زماني رهبران پوهېږي او د ورته مسايلو لپاره حل لارې هم ورته وي. په

ketabton.com - The Digital Library

اته پنځوس کلنی کې په لویې د فلج حمله راغله. اوس دی پوه شو، چې تر ډېره پورې به خپله ساه ونه شي ساتلی. په دې چې د ده په کورنی کې یوه پاچا هم خپله شپېتمه کلیزه نه وه نمانځلې.

لویې په یوه خوندي کلا کې په امن او سکون سره استوګنه پیل کړه. ده یوې ماڼۍ ته پناه یووړه او دلته یې ډېرو کمو خلکو ته د ورتلو اجازه ورکوله. له ماڼۍ ته ورغلو لارو نه یې تارونه را تاو کړل او د ماڼۍ شاوخوا ته یې خندقونه وکیندل.

ځلوېښت غشي ویشتونکي به په ډېرینو دېوالونو ناست و، څوکیداري به یې کوله او امر ورته شوی و، چې هر څوک له اجازې پرته ماڼۍ ته د ننوتلو جرأت وکړي، نو له منځه دې یې یوسي. په دې سربېره څلور سوه اس سپرو به شپه او ورځ په سیمه کې ګزمه کوله. د ماڼۍ دننه لویې په ډېر عیش او عشرت سره خپل ژوند تېراوه. په خونه کې یې ښکلي انځورونه را ځوړند و. تکړه هنرمندو به په خپلو سندرو د ده زړه خوشاله ساته. په لویو لویو قفسونو کې ساتلي سپې او مرغان یې ډېر زیات خوښ و. ډېری

وختونه به یې خپل ځان ور تول کړی او په څوکۍ کې به په ډېر خوار حالت کې پروت و، مخې ته یې ښکلی باغ و او د خپلې ماڼۍ له بام نه به یې د دې باغ ننداري کولې.

سره له دې چې دی له جسماني پلوه کمزوری شوی و، خو د خپل قوم ژوند او مرګ د ده په لاس کې و. دی به په دې فکرونو کې و، چې خپل ولس ځرنګه په دې پوه کړي، چې دی تر ټولو ستر واکمن دی. د ده لویه اندېښنه دا وه، چې د واک په هوس کې یې کوم امیر یا درباري را ونه پرځوي او اقتدار ترې ونه نیسي او خپلې وروستۍ ورځې د یوه لېوني بوډا غوندې پرې تېرې نه شي.

په خپله زړبودۍ کې لویې هر کس ته د شک په سترګه کتل. په خپلو پخوانیو نوکرانو هم شکمن شو، ټول یې لرې کړل او په ځای یې غیرملکي نوکران وګمارل. او بیا یې دوی او هغه قومندانان هم تل بدلول را بدلول چې د خپلې ساتنې لپاره یې ګمارلي وو. ده به هغوی ته ویل، چې «د واک او اقتدار تغییر ډېر زیات خوښېږي.» دی نور د دولتي چارو لپاره

ketabton.com - The Digital Library

ډېر زيات زوړ و. او دا فکر به ورسره و، چې ممکن له ولس به نه يې دا خبره هېره شي، چې دی تر اوسه پورې ژوندی دی. د ده هممهالي مؤرخ ليکلي دي، چې «لويي د دې لپاره چې ځان واکمن وښيي، له هرې لارې نه استفاده کوله. افسران به يې له دندی ګوښه کول، د هغوی په ځای به يې نوي افسران ټاکل. د چا به يې تنخوا ور کمه کړه او د چا به يې ور زياته کړه. او خپل ټول وخت به يې د افسرانو په ټاکلو او د هغوی دبدبې په کمولو کې تېراوه.»

خو پر دې ټولو کارونو يې هم بسنه نه کوله. يوولسم لويي ډېر لوی ښکاري و او له حيواناتو سره يې ژوره علاقه وه. ده د اسونو او سپيو لپاره ټولې اروپا ته خپل استازي استولي وو او د بازار له نرخ نه يې هم په لوړ نرخ اخيستل، او په دې ډول يې د اټاليې، سويډن او جرمني اسونه او سپي خپل دربار ته راوړي وو. کله به چې دغه حيوانات مانۍ ته را ورسېدل، نو خپلې روغتيايي کمزورۍ به د دې اجازه نه ورکوله، چې ننداره يې وکړي. يا هغه خلک چې دغه حيوانات به يې راوړي وو، له هغو سره خبرې اترې وکړې. خو دی پوهېده، چې په ټوله اروپا کې يې د دغې خريدارۍ په اړه مجلسونه تاوده دي او دا په دې معنا وه، چې دی لا هم ژوندی دی.

د خپلې روغتيا ښې ساتلو ته لويي دومره ارمانجن و، چې امر يې کړی و، چې د ده په مخکې به څوک د مرګ نوم نه اخلي. د ده شخصي طبيب د ده لپاره د نوکر غوندې کار کاوه او د پاچا ډېر زيات خوښ و. دې طبيب ته به يې د مياشتې لس زره طلايي کراؤن ورکول. په دې وخت کې د جګړې په ډګر کې يوه پوځي افسر په ځلوېښتو کلونو کې هم دومره پيسې نه شوی ګټلی. که کوم کس د ده د ژوند موده د يوې ورځې لپاره هم غځولی شوی، نو دی دې ته هم اماده و، چې خپله ټوله خزانه ترې قربان کړي. په ۲۳ جولای ۱۴۸۳ء کې چې د ده شپېتمه کليزه رانږدې شوې وه، دی لا ډېر انديښمن و. دا مهال دی دومره کمزوری شوی و، چې په ډېرې سختۍ سره به يې خپله مړۍ خولې ته پورته کولی شوی.

ketabton.com - The Digital Library

يوه ورځ يې په سر کې فکر ور تاو شو. زرګونه طلايي سکې يې د جرمني، روم، نيپلز کليساوو او مذهبي مشرانو ته ور ووېشلې. بيا يې درې لويې کښتۍ خپلو بهترينو کپتانانو ته ورکړې او يوې جزيرې ته يې واستول، چې د ده لپاره لوی لوی کيشپونه راونيسي. ده ته چا ويلي و، چې دغه بحري کيشپونه يو ډول ژوند بښونکي خواص لري.

د ده په ياد و، چې د فرانسي پاچاهانو ته د تاجپوشي په وخت کې د يو ډول کريمو نښان په تندي ور لګوي. ادا متل و، چې دغه کريم په ۴۹٦ء کې د پخوا زماني يوه پاچا ته کوترې ورکړې و. او دغه کوتره د پاچا له مرګ نه څو ورځې مخکې د ده طلايي پنجرې ته را رسېدلې وه. لويي له ټولو ممکنه مذهبي لارو هڅه وکړه، چې تر ډېره پورې ژوند وکولی شي. بلاخره د نيپلز له يوې سيمې نه يې يو جوګي په دې هيله مانۍ ته را وغوښته، چې د ده دعا او عبادتونه به ګټه ورته ورسوي. خو د جوګي ټولو هڅو هيڅ ګټه هم ونه کړه. مګر لويي د دې لپاره چې هغه جوګي له ځان سره وساتي، دومره ارمانجن و، چې د خپلې خزانې وزيرته يې امر کړی و، چې د دې جوګي لپاره په مالټيو رانيولو کې که د هېواد ټوله خزانه هم لګېږي، بيا دې هم ترې نه دريغوي.

په لويي يو ځل بيا د فلج حمله راغله او په ۳۰ اګست يې له دې دنيا نه کډه وکړه. په وروستيو شېبو کې د ده له خولې بيا هم همدا خبره ووتله، چې «زه خو دومره ناروغ نه يم، څومره چې خلکو فکر کړی.»

د فرانسوي ولس په حافظو کې به ادا خبره تر دې دمه ژوندۍ پاتې وي، چې په اپريل ۱۹۷۴ء کې چې کله ولسمشر جارجز پومپيډو د سرطان له ناروغۍ نه دې نړۍ سره مخه ښه کوله، نو هغه هم په خپله وروستۍ وينا کې يې ويلي و، چې «زه خو دومره ناروغ نه يم، څومره چې خلکو فکر کړی.»

او څو ورځې وروسته يې له نړۍ نه سترګې پټې کړې. بلاخره يوولسم لويي هم پوه شو چې هيڅ څوک هم مرګ ته ماتې نه شي ورکولی. (ماخوذ)

ketabton.com : The Digital Library

شهاب ثاقب

پر ۱۳ نومبر ۱۸۳۳ کال کې د شمالي امریکا په ختیځه سیمه کې خلکو ولیدل، چې له نیمې شپې نه تر سهاره پورې شهاب ثاقب را وریدل. د دغو ستورو شمېر شاوخوا دوه لکه اټکل شوی و. په سترګو خو دغه ډول مشاهده ډېره نادره خبره ده، مګر د دوربینونو په مټ داسې ښکاري، چې له دې نه د لویو ستورو باران هم زموږ پر ځمکه وربږي. د یوه اټکل له مخې هره ورځ شاوخوا یو تریلیون ستوري له اسمانه را خوشې کېږي، چې شاوخوا دوه کروړه د ځمکې فضا ته را ننوځي. د دغو ستورو سرعت د توپک له مرمۍ نه سلګونه چنده ډېر وي. یانې شاوخوا په یوه ثانیه کې ۲۶ میله په سرعت سره حرکت کوي او کله نا کله یې سرعت په ثانیه کې ۵۰ میلو ته هم رسېږي.

ketabton.com - The Digital Library

د ځمکې شاوخوا د هوا یو پوړ د پوښ په شکل له تولې نړۍ نه را چاپېر دی. د دې پوښ ابتدايي لوړتیا شاوخوا شپږ میله ده. د دې غلاف له امله شهاب ثاقب ستوري زموږ ځمکې ته نه شي را رسېدلی. بلکې د هوا له پاسنی سطحې سره تصادم کوي او له دې سطحې سره د سولېدلو له امله دومره تودوخه تولیدوي، چې شهاب ثاقب هماغته په فضا کې اور اخلي او له منځه ځي. د همدغه سوځېدو رڼا ده، چې موږ یې د ماتو ستورو په شکل وینو. د همدغه تصادم له امله شهاب ثاقب ذره ذره کېږي او په هوا کې خپرېږي. که د هوا دغه غلاف نه وای، نو شهاب ثاقب به په ډېر شدت سره په ځمکه غورځېدلی او موږ به ورته لاس تر زنې ناست و او هېڅ به مو هم نه شو کولی. او له تولې ځمکې نه به یې د اورو غلبیل جوړ کړی و. د سپوږمۍ په سطحه باندې چې ډېر زیات غاړونه لیدل کېږي، ویل کېږي، چې دا د همدغسې شهابي ستورو د بمبارد له امله رامنځته شوي دي.

د ځمکې په خوا راتلونکې ځینې شهابي ستوري داسې هم دي، چې حجم یې ډېر لوی دی او له همدې امله سوځېدلی نه شي او په ځمکه غورځېږي. دا چې د ځمکې درې برخې اوبه دي او د وچې ځمکې ډېره برخه ځنګلونه او بیابانونه دي او له انسانانو نه خالي دي. نو دغه احتمالي شهابي ستوري یا خو په سمندرونو کې لوېږي او یا له ښارونه نه ډېر لرې په ځنګلونو او دښتو کې غورځېږي. دا چې د نړۍ په مختلفو برخو کې داسې لوی کاڼي موندل شوي دي، چې په غاړونو کې پراته وو، نو فکر کېږي، چې دا کاڼي له اسمانه را وربدلي دي. په دې شهابي کاڼو کې یو په میرې زونا کې هم لیدل شوی، چې وزن یې ٦۴٥ پونډه دی. دا کاڼی چې په ځمکه غورځېدلی، نو یوولس فټه په ځمکه کې ښخ شوی. دغه راز په دې ځای کې د شپږ دېرش نیم ټنه یوه اوسپنیزه توده هم موندل شوې. دغه توده هم همدغه دول له اسمانه راغورځېدلې ماده ګڼل کېږي.

ketabton.com - The Digital Library

بلاغت څه دی؟

عبدالله بن المقفع (۱۴۲ – ۱۰۶هـ) د خپلې زمانې ډېر لوی ادیب و. په فارسي او عربي دواړو ژبو کې یې بې ساری لاس درلود. ده د بلاغت په تعریف کې ویلي و، چې«بلاغت دا دی، چې که ناپوه یې واوري، نو ګمان ورشي، چې دغه ډول ښکلی لیک خو زه هم کولی شم.»

سوال او ځواب

سوال: ځینې خلک وایي، چې د مسلمانانو لویه مسئله د کلتوري تحفظ مسئله ده. په دې اړه ستاسو نظر څه دی؟

ځواب: د کلتوري خوندیتوب خبره چې کوم خلک کوي، لویه تېروتنه کوي. حقیقت دا دی، چې مسلمانان خپل بېل کلچر نه لري، چې ساتنې ته اړتیا ولري. هغه شی چې باید ساتنه یې وشي، هغه دین او اخلاق دی، نه کلچر.

دغه ډول خبرې له دې امله را پورته کېږي، چې خلکو د مسلمان اصلي حیثیت هېر کړی دی. د مسلمان اصلي حیثیت د داعي او پیغام رسوونکي دی. د داعي مقصد د دې تقاضا کوي، چې له خپل مدعو سره کلتوري یو رنګي ولري، نه کلتوري بېلوالی. کلچر د جامو، ژبې او کړو وړو مجموعې ته ویل کېږي. که په دې برخه کې داعي او مدعو له یو بله فرق ولري، نو په دواړو کې مینه او نږدېکت نه پیدا کېږي او چې مینه او نږدېکت نه وي، نو اوربدونکی به نه د ویناوال خبرو ته غوږ ونیسي او نه به پرې غور وکړي.

د داعي او مدعو د دې نازکې اړیکې له امله به پیغمبران له هغه قوم نه ټاکل کېدل، چاته به یې چې بلنه ورکوله. پیغمبر به په هماغه ژبه خبرې کولې، چې د مدعو قوم ژبه به وه. تر دې چې ځینو خلکو غوښتنه وکړه، چې پیغمبر باید پرښته وي، نو الله تعالی وفرمایل، چې که موږ پرښته هم در استوو، نو هغه به هم ستاسو غوندې د انسان په بڼه در لېږو او پیغمبر به هم هماغه جامې اغوندي، چې تاسو یې اغوندئ. (انعام سوره – ۹)

د اسلام په ابتدایي زمانه کې د مسلمانانو کلچر هماغه و، چې د نامسلمانانو و. د هغوی په منځ کې فرق او اختلاف د عقیدې او عمل له مخې وو، نه په معاصره اصطلاح کې مازې د کلچر له مخې. پای

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English